ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

چۆچۈرە بالا

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئېچىل داستىخان !
ئېچىلدى !!!
داستىخاندا لىق چۆچەك...

ISBN 978-7-228-10809-1
9 787228 108091 >
定价:4.50元

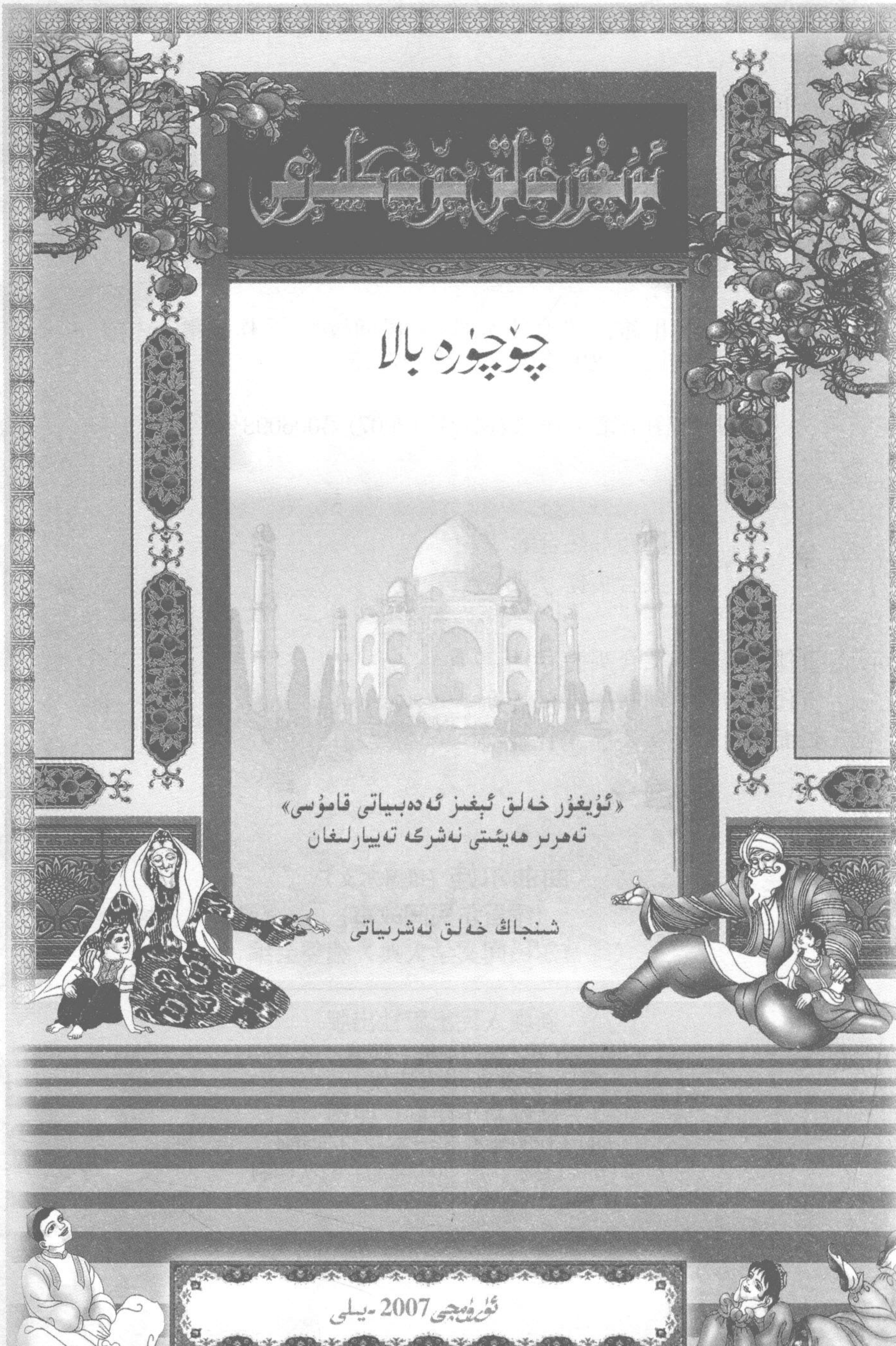

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

چۆچۆرە بالا

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى»
تەھرىر ھەيئىتى نەشرگە تەييارلىغان

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئۈرۈمچى 2007-يىلى

图书在版编目(CIP)数据

曲曲尔娃：维吾尔文/《维吾尔民间文学大典》编委会编. -乌鲁木齐：新疆人民出版社，2007.1
（维吾尔民间故事）
ISBN978-7-228-10809-1

Ⅰ.曲... Ⅱ.维...Ⅲ.维吾尔族 - 民间故事 - 作品集- 中国 - 维吾尔语（中国少数民族语言）Ⅳ.I277.3

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2007)第006098号

策　　划：阿布都热合满.艾白
　　　　　艾合买提.伊明

责任编辑：艾合买提.伊明
责任校对：阿布列孜.阿巴斯
封面设计：买买提.努比提

曲曲尔娃（维吾尔文）
（维吾尔民间故事）
《维吾尔民间文学大典》编委会编

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐解放南路348号 邮编： 830001）
新疆新华书店发行
新疆新华印刷厂印刷
880×1230毫米 32开本 2.375印张
2007年1月第1版　2007年1月第1次印刷
印数：1-5000

ISBN 978-7-228-10809-1　　定价：4.50元

پىلانلىغۇچىلار: ئابدۇراخمان ئەبەي
ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل كوررېكتورى: ئابلىز ئابباس
مۇقاۋا لايىھەلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

چۆچۈرە بالا

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى» تەھرىر ھەيئىتى نەشرگە تەييارلىغان

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 №)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 1230×880 مىللىمېتىر، 1/32
باسما تاۋىقى: 2.375
2007 ـ يىلى 1 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2007 ـ يىلى 1 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىرازى: 1 ـــ 5000
ISBN 978-7-228-10809-1
باھاسى: 4.50 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا دائىر 55 كىتابچە نەشردىن چىقتى

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	چىن تۆمۈر باتۇر	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئىسكەندەر بىلەن ھۆرلىقا	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئالتۇن كوكۇللىق بالا	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	كەنجى باتۇر	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	كېپىك خانىش	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	مەرۋان بىلەن تەرسا	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ياغاچ ئات	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئۇر، توقماق	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	چۆچۈرە بالا	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	سىرلىق چىراغ	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	شاھزادە بىلەن ئالۋاستى	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	نىيتى يامانىنىڭ قازىنى تۆشۈك	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئۆلمەي تۇرۇپ جەننەتنى كۆرۈش	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	باتۇر قىز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	شەيتانىنىڭ تىجارىتى	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	بىلمەس تاز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	تەلۋە كۇيئوغۇل	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	كەمەك ھەييار بىلەن مۇختەر ھەييار	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	شەيتاننى ئالدىغان تاز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئادەمىي شەيتان	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	خىزىر نىياز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	سېھىرلىك ئالما	(4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئۆسكەك پادىشاھ (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى قاينا، چۆگۈن (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئەقىللىق كەنجى قىز (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ھەركىم قىلسا ئۆزىگە (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى يالتايغاق بوۋاي (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئۈجمە سايىسى (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئەپچىلەم (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئارغىماق ماجىراسى (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئىككى بايىنى ئەپلىگەن مالاي (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئۆرگىلىۋاي بىلەن چۆرگىلىۋاي (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى يەتتە لىڭگىلتاق بىلەن بىر شىڭگىلتاق (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى شىتىلە بىلەن پىتىلە (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى مازاقخور مازاقتا ئۆلەر (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى پادىشاھنىڭ كۈننى ئۇزارتىشى (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئېشەكنى ئۆرۈپ خوتۇننى قورقۇتۇش (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى موللام ئوغرىنى قانداق تاپتى (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى قازان تۇۋى (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى شاھ بىلەن شاتۇتى (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق لەتىپىلىرى — 1، 2، 3، 4، 5 (ھەر بىرى 4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چاقچاقلىرى (ھېسام چاقچاقلىرى) — 1، 2 (ھەر بىرى 4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى — 1، 2 (ھەر بىرى 4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق ئويۇنلىرى — 1، 2، 3 (ھەر بىرى 4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق تېپىشماقلىرى — 1، 2 (ھەر بىرى 3.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق لاپلىرى (3.50 يۈەن)

(بۇ بىر يۈرۈش 55 كىتابنىڭ ئومۇمىي باھاسى 244.50 يۈەن)

پىلانلىغۇچىلار: ئابدۇراخمان ئەبەي، ئەخمەت ئىمىن

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ئىمىن

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت

مۇندەرىجە

چۆچۈرە بالا 1
بەختى غايىب 12
دىيانەتسىز ئۇستاز 22
ئەڭگۈشتەر 37
ئەترگۈل پەرى 70

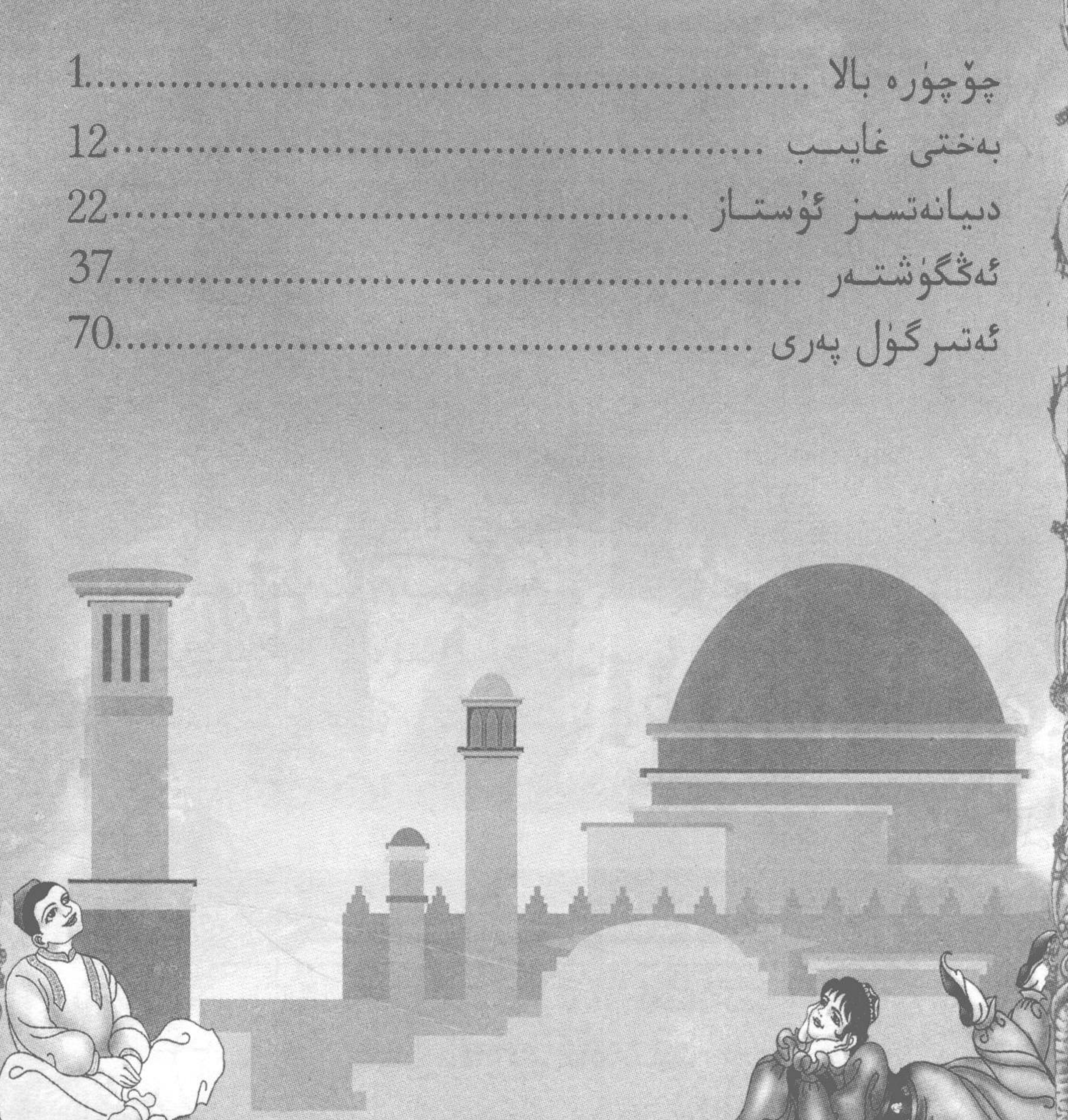

چۈچۈرە بالا

ئۆتكەن زاماندا، سۇيى ئەلۋەك، يېرى مۇنبەت، ساپ ھاۋالىق بىر يېزىدا، تىرىپ ئاشقۇدەك يېرى، باراقسان بېغى، مال - ۋارانغا تولغان قوتىنى، ئازادە ھويلا - ئارامى بار بىر ئىشچان دېھقان ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ توققۇزى تەل، تۇرمۇشى باياشات بولسىمۇ، لېكىن ئاخشىمى - ئەتىسى ئۆزىگە ئەمەك بولغۇدەك بىرەر ئوغۇل ياكى قىز پەرزەنتى بولمىغاچقا، كۈنى ھەسرەت ۋە غەشلىكتە ئۆتىدىكەن.

بۇ دېھقانىنىڭ ۋاپادار، چېچەن ئايالى ئېرىنىڭ كۆڭلىدىكى دەرد - ھەسرىتىنى چۈشىنىپ، ئېرىگە بىر پەرزەنت تۇغۇپ بېرىش ئۈچۈن سەۋەب ئىزدەپ داخانلارغا ئوقۇتۇپتۇ، نەزىر - چىراغ ئۆتكۈزۈپتۇ، داڭلىق قەبرە - مازارلارنى تاۋاپ قىپتۇ، سەدىقە بېرىپتۇ، بىراق تىلىكى ئەمەلگە ئاشماپتۇ. ئىلاجسىز قالغان ئايال ھەر كۈنى بەش ۋاخ نامازنى تەرك قىلماي، تەقۋادارلىق بىلەن ئىبادەت قىلىپ، خۇدادىن بىر پەرزەنت تەلەپ قىپتۇ. ئايلار ئۆتۈپتۇ، يىللار ئۆتۈپتۇ، بالا يۈزى كۆرمەپتۇ. ئايال ئاخىر تەقدىرگە

تەن بىرىپ، پۈتۈن زېھنىنى ھويلا - ئارام ۋە ئىپتىز - ئىرىق ئىشلىرىغا قارىتىپ، ئىرىگە ياردەمچى بوپتۇ. ئىش- تىن يانغاندا ھېرىپ - چارچىغىنىغا قارىماي مەززىلىك تائاملارنى تەييارلاپ، ئېرىنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشقا ئۇرۇنۇپ- تۇ. دېھقانمۇ خوتۇنىنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىدىكەن. ئەمما، پەرزەنت سەۋداسى ئازابلاپ ئارام بەرمىگەن كۆڭلى ھەر- قانداق قىلسىمۇ ھەسرەتتىن خالىي بولمايدىكەن. شۇڭا، ئۇ دائىم دېگۈدەك ئۈن - تىنسىز، تېگى يوق خىياللارغا غەرق بولۇپ ئۆتىدىكەن.

بىر كۈنى ئىشتىن يېنىپ، ئايالى چۆچۈرىگە تۈتۈش قىپتۇ. دېھقان ئادىتى بويىچە يۇمشاق تۆشەككە تاشلىنىپ خىيالغا چۆكۈپتۇ. ئېرىنىڭ ئەپتىگە قاراپ يۈرىكى ئېزىل- گەن ئايال چۆچۈرە تۈگكەچ ئىختىيارسىز ئۇھ تارتىپ: «ئاھ خۇدا ! مەن تۈگۈۋاتقان چۆچۈرىچىلىك پەرزەنت ئاتا قىلساڭمۇ، ئۇ دۇنيا - بۇ دۇنيا رازى بولاتتىم» دەپ كۆز يېشى قىپتۇ. شۇ زامات ئايالنىڭ قورسىقى ئاچچىق تول- غاپتۇ - دە، ئاياغ تەرىپىدىن بىر مونەك چۈشۈۋاتقاندەك سېزىم پەيدا بوپتۇ، ئايال نېمە بولۇۋاتقانلىقىنى ئاڭقىرىپ بولغۇچە، پۇچقىقىدىن خۇددى چۆچۈرىگىلا ئوخشايدىغان كىچىككىنە بىرنەرسە چۈشۈپ دىگىلداپ ئاش تاختىسى ئۈستىگە چىقىپتۇ - دە:

— ئانا - ئانا، مەنمۇ چۆچۈرە تۈگۈشۈپ بېرەيمۇ؟ — دەپتۇ.

بۇ مۆجىزىدىن ھەيرانۇھەس بولغان ئايال سىنچىلاپ قارىسا، ھېلىقى چۆچۈرىسىمان مەخلۇق ئەپچىللىك بىلەن جىلتىلارغا قىيما سېلىپ چۆچۈرە تۈگۈۋاتقۇدەك. تىلىكىگە يەتكەن ئايال سۆيۈنگەن ھالدا:

— چۆچۈرىجان ئوغلۇم، تېخى ئەمدىلا تۇغۇلدۇڭ، ماڭا چۆچۈرە تۈگۈشۈپ بېرىمەن دېمەي، داداڭنىڭ قوينىغا كىرىپ ئوينىۋالغىن، — دەپتۇ.

چۆچۈرە بالا ئاشتاختىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، دادىسى-نىڭ قېشىغا كەپتۇ. ئايالنىڭ كىم بىلەن گەپلىشىۋاتقاز-لىقىنى بىلمەي، خىيالدىن بېشىنى كۆتۈرگەن دېھقان كى-چىككىنە چۆچۈرە بالىنىڭ شۇنچە يېنىك چامداپ يېنىغا كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ چەكچىيىپلا قاپتۇ.

ئۆي ئىچى بىردىنلا جانلىنىپ كېتىپتۇ. چۆچۈرە با-لىنىڭ گەپلىرى شۇنچە چۈچۈك، مېڭىش - تۇرۇشلىرى شۇنچە قىزىقارلىق، قىلغان - ئەتكەنلىرى شۇنچە ئورۇنلۇق ئىكەن. كىچىككىنە تۇرقىغا قارىماي، ئۇ ئاتا - ئانىسى بىلەن بىر داستىخاندا ئولتۇرۇپ چۆچۈرە يەپتۇ، تاماقتىن كېيىن داستىخان يىغىپتۇ، ئانىسىغا ياردەملىشىپ قاچا - قۇچىلارنى يۇيۇپتۇ. ياتار ۋاقتىدا ئاتا - ئانىسى: «قوينى-مىزغا سولاپ ياتساق ئۇيقۇچىلىقتا بېسىپ تاشلاپ مىجىلىپ كەتمىسۇن» دەپ، چۆچۈرە بالىنى دادىسىنىڭ تۇمىقى ئىچىگە ياتقۇزۇپ قويۇپتۇ.

ئەتىسى تاڭ سەھەردە ئەر - خوتۇنلار ئورنىدىن

تۇرۇپ تۇماقنىڭ ئىچىگە قارىسا، چۆچۈرە بالىسى كۆرۈن-
مىگۈدەك، چاقىرىپتىكەن، جاۋاب كەلمەپتۇ. ئۆي ئىچىنى
ئىزدىسە ھېچ يەردىن چىقماپتۇ. «ئاللادىن تىلەپ ئاران ئې-
رىشكەن ئوغلىمىز نەگە غايىب بولغاندۇ؟» دەپ ئەنسىرد-
شىپ، ئوچاق بېشى ۋە قاچا - قۇچىلارنىڭ ئىچىگە قاراپ-
تۇ، ھېچ يەردە كۆرۈنمىگۈدەك. ئىشىكنى ئېچىپ تالاغا قا-
رىسا، ھويلا - ئارام پاكىز سۈپۈرۈلۈپ، سۇ سېپىلىپ،
چىنىدەك تازا تۇرغۇدەك. تاڭ ئاتار - ئاتماي يەم تەمە قى-
لىپ ئارام بەرمەيدىغان مال - ۋارانلار ئېغىل - قوتانلى-
رىدا كاراسلىتىپ ئوت - چۆپ يېيىشىۋاتقۇدەك. كۆڭۈللى-
رى بىرنېمىنى تۇيغان ئەر - خوتۇنلار ھويلا ئالدىغا چى-
قىپ قارىسا، چۆچۈرە بالىسى چوڭ قىزىل خورازغا مىنى-
ۋېلىپ ئۇياقتىن - بۇياققا چېپىپ يۈرەرمىش. ئەر - خو-
تۇنلار مىڭ بىر شۈكۈر ئېيتىپ، چۆچۈرە بالىسىنى ئۆيى-
گە قايتۇرۇپ كىرىپتۇ. ناشتىدىن كېيىن چۆچۈرە بالا
دادىسىغا ئەگىشىپ، ئېتىزغا بىللە بارىمەن، دەپ تۇرۇۋاپ-
تۇ. ئاتا - ئانىسى يالۋۇرۇپ، نەسىھەت قىلىپ ئاران قال-
دۇرۇپ قويۇپتۇ. چۈشكىچە چۆچۈرە بالا ئانىسىغا ياردەملى-
شىپ سۇ ئەكېلىپتۇ، كۆكتات ئوتاپتۇ، تاماق ئېتىپتۇ.
چۈشلۈك تاماق تەييار بولغاندا، ئۇ: «دادامغا ئۆزۈم تاماق
ئاپىرىپ بېرىمەن» دەپ جېدەل قىپتۇ. ئانىسى:

— ۋاي جېنىم بالام، بويۇڭ چۆچۈرىچىلىك تۇرسا،
شۇنچە چوڭ تاماق كومزەكنى قانداق كۆتۈرىسەن؟ —

دەپتىكەن، چۆچۈرە بالا:

— باشقا ئىش بىلەن كارىڭىز بولمىسۇن، مېنى كومزەكنىڭ قۇلىقىغا مىندۈرۈپ قويسىڭىزلا بولدى، — دەپتۇ.

ئانىسى ئۇنىڭ دېگىنىگە كۆنۈپ، كومزەكنىڭ قۇلىقىغا مىندۈرۈپ قويۇپتۇ. چۆچۈرە بالا كومزەكنى دىكىلدىتىپ ماڭدۇرۇپ، بىردەمدە كۆزدىن ئۇزاپتۇ. ئۇ ئېتىز بېشىغا بېرىپ كومزەكنى بىر تۈپ ئۈجمە دەرىخى ئاستىغا قويۇپتۇ ـ دە:

— دادا، تاماق ئەكەلدىم، غىزالىنىۋېلىڭ! — دەپ ۋارقىراپتۇ.

دادىسى قوشنى توختىتىپ قۇلاق سالسا، ئۈجمە تەرەپتىن ئاۋاز چىقىۋاتقۇدەك. دادىسى كېلىپ چۆچۈرە بالىسىنى ئامراقلىقى كېلىپ سۆيۈپ قويۇپتۇ ـ دە، تاماق يېيىشكە تۇتۇش قىپتۇ. تاماق يەپ بولۇپ قارىسا، چۆچۈرە بالا كۆرۈنمىگۈدەك. ئاپلا، بۇ كەپسىز قاياققا قاچقاندۇ دەپ ئەتراپىغا سەپسالغىنىكەن، چۆچۈرە بالا ساپاننىڭ تۇتقۇچىغا مىنىۋېلىپ يەر ھەيدەۋاتقۇدەك. دادىسى قېشىغا كېلىپ بولغۇچە، چۆچۈرە بالا ھەيدەشكە تېگىشلىك يەرنىڭ ھەممىسىنى ھەيدەپ تۈگىتىپتۇ.

ئەتىسى چۆچۈرە بالا دادىسىغا:

— ئۆيدە ئۇن ئاز قاپتۇ. تۈگىنگە ئۇگۇت ئارتىپ بەرسىڭىز، تۈگمەنگە بېرىپ ئۇن تارتىپ كەلسەم، — دەپ-

تىكەن، دادىسى:

— بالام، توگمەن بەك يىراقتا، ئۇنىڭ ئۇستىگە، سەن چۆچۈرىچىلىك بەستىڭ بىلەن قانداق ئۇن تارتىپ كېلەلەيسەن؟ — دەپ ئۇنىماپتۇ.

— مېنى ئۇگۇت ئۇستىگە قوندۇرۇپ قويسىڭىزلا بولىدۇ، توگە يولنى بىلىدۇ، ئۇگۇتنى توگمەنچى بىلەن ئۇن تارتقۇزغىلى كەلگەنلەر چۈشۈرۈپ، تارتىپ يولغا سېلىپ قويىدۇ. مەندىن غەم قىلماڭ، — دەپتۇ چۆچۈرە بالا.

دادىسى ئامالسىز چۆچۈرە بالىنى توگمەنگە يولغا سالپتۇ. چۆچۈرە بالا يول بويى تۆگىنى قاتتىق باشقۇرۇپ مېڭىپتۇ. تەڭ يولغا كەلگەندە يامغۇر يېغىشقا باشلاپتىكەن، ئۇ ئۇگۇت ئۇستىدىن دىڭلداپ مېڭىپ تۆگىنىڭ قۇلىقىنىڭ ئىچىگە كىرىۋېلىپ دالدىلىنىپتۇ. يامغۇر توختاپ ئاپتاپ چىققاندا، توگە يۇرۇشنى ئاستىلىتىپ چۆپ ۋە غازاڭ يەپ مېڭىپتۇ. توگە بىر قېتىم غازاڭغا ئېڭىشكەندە، چۆچۈرە بالا ئېھتىياتسىزلىقتىن غازاڭ ئارىسىغا دومىلاپ چۈشۈپ كېتىپتۇ. ئۇ ئۆزىنى ئوڭشاپ بولغۇچە، توگە ئۇنى غازاڭ بىلەن قوشۇپ يالمۇۋېتىپتۇ. چۆچۈرە بالا توگىنىڭ قورسىقىدا تۇرۇپ ۋارقىراپ، تېپچەكلەپ تۆگىنى توگمەنگە ئەكەپتۇ. توگمەن ئالدىغا كەلگەندە، تۆگىنىڭ قورسىقىدىن:

— ھەي توگمەنچى، ئۇگۇتۇمنى تارتىپ بەر، تېز بول، بولمىسا ئۆيۈمگە كەچ قالىمەن! — دېگەن سادا كەپتۇ. توگمەنچى چىقىپ قارىسا، ئۇگۇت ئارتىقلىق توگىلا

تۇرغۇدەك، ئىگىسى كۆرۈنمىگۇدەك. تۇگمەنچى:

— ئۇگۇتنىڭ ئىگىسى قېنى؟ — دەپ توۋلاپتىكەن، چۆچۈرە بالا:

— مەن تۆگىنىڭ قورسىقىدا، سەن ئۇگۇتنى چۇشۇرۇپ، ئۇن تارتىپ تۆگەمگە ئارتىپ بەرسەڭلا بولدى، ئۆيگە ئۆزۈم كېتىۋېرىمەن، — دەپتۇ.

ھەيران قالغان تۇگمەنچى باشقىلار بىلەن ئۇگۇتنى چۇشۇرۇپ ئۇن تارتىپ، يەنە تۆگىگە ئارتىپ بېرىپتۇ. ئۇن تارتىلىپ بولغۇچە ئوتلاپ تويغان تۆگە كەلگەن يولى بىلەن ھايالسىز ئۆيگە قايتىپ كەپتۇ. ھويلىغا كەلگەندە، چۆچۈرە بالا:

— دادا، ئۇن تارتىپ كەلدىم، ئۇننى چۇشۇرۇۋال، — دەپ ۋارقىراپتۇ.

تاقەتسىزلىنىپ ئولتۇرغان دادىسى يۈگۈرۈپ چىقىپ قارىسا، ئۇن ئارتىلغان تۆگە ھويلىدا تۇرغۇدەك، چۆچۈرە بالا كۆرۈنمىگۇدەك.

— چۆچۈرە باتۇرۇم، قېنى سەن؟ — دەپ چاقىرىپتۇ دادىسى.

— تۆگىنىڭ مەرىدىن كېچىپ، مېنى تۆگىنىڭ

قىرىنىدىن تىپىۋالغىن، ــ دەپتۇ چۆچۈرە بالا.

دادىسى دەرھال تۆگىنى ئۆلتۈرۈپ، ئىچ - باغرىدىن بالىسىنى ئىزدەپتۇ، ئۇيان قاراپتۇ، بۇيان قاراپتۇ، چۆچۈرە بالا ئۇچەي - قىرىنلار ئىچىدىن چىقماپتۇ. ھەسرەتلىك يىشىنى تۆكۈشكەن ئاتا - ئانا قالدى - قاتتى ئۇچەي - قىرىنلارنى ئەخلەت دۆۋىسىگە تاشلاپ ھازا ئېچىپتۇ. ئەسلىدە تۆگە بوغۇزلانغاندا دىمى كىسىلىپ ھوشسىزلانغان چۆچۈرە بالا تۆگىنىڭ توققۇز تولۇقىنىڭ قىتىغا كىرىپ قالغانىكەن. شۇ كېچىسى ئۇزاقتىن بۇيان ئوزۇق تاپالماي ئاچ يۈرگەن بىر قىرى بۆرە قان ھىدىنى پۇراپ چۆچۈرە بالىنىڭ ھويلىسىغا كەپتۇ - دە، ئەخلەتخانىغا تاشلىۋېتىلگەن تۆگىنىڭ ئۇچەي - قىرىنلىرىنى ئاچ كۆزلۈك بىلەن يالماپ يۇتۇۋېتىپتۇ. چۆچۈرە بالىمۇ توققۇز تولۇق بىلەن بىللە بۆرىنىڭ قارنىغا كىرىپ كېتىپتۇ. ئاچ كۆز بۆرە يەنە بىر دېھقاننىڭ قوتىنىغا كىرىپتۇ. چۆچۈرە بالا ۋارقىراپتۇ:

ــ ھەي دېھقان، قوتىنىڭغا بۆرە تەگدى! ئارا - پالتاڭنى ئېلىپ تېز چىق!

بۆرىنىڭ جان - پېنى چىقىپ، ئالدى - كەينىگە قارىماي تىكىۋېتىپتۇ. ئەتىسى ئېچىرقىغان بۆرە، پادىسىنى ھەيدەپ يايلاققا كەتكەن بىر قويچىنىڭ قوتىنىدا قالغان قوزىلارغا تەگمەكچى بولۇپ شۇنداق چىت ئاتلىشىغا، چۆچۈرە بالا:

— ھەي تايغانلار، كەلمەمسەن ! قوتانغا بۆرە كىردى ! — دەپ ۋارقىراپتۇ.
تايغانلارنىڭ ھاۋشىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن بۆرە ئۆلەر - تىرىلىشىگە قارىماي قېچىپتۇ. شۇنىڭدىن تارتىپ بۆرە قەيەرگە بېرىپ ئولجىغا تۇتۇنسا، چۆچۈرە بالا قورسىقىدا تۇرۇپ مال ئىگىسىنى چاقىرىدىكەن ياكى ھايۋانلارنى ئاگاھلاندۇرىدىكەن. بىرقانچە كۈنگە قالماي بۆرىنىڭ تۈكلىرى تەتۈر يېنىپ، ئۈستىخانلىرى تېرىسىنى تېشىۋەتكۈدەك بوپتۇ. ئاچلىق ۋە ماغدۇرسىزلىقتا پايلىمىغان بۆرە بىر كۈنى قورسىقىدىكى چۆچۈرە بالىدىن:
— ئەي، جېنىمغا پاتقان شۇم مەخلۇق، قانداق قىلسام سەندىن قۇتۇلىمەن؟ — دەپتۇ.
— شور دەرياغا بېرىپ تۇزلۇق سۇدىن قانغۇچە ئىچ، ئاندىن راسا تەرلىگۈچە يۈگۈر، شۇ چاغدا مەندىن قۇتۇلىسەن ! — دەپتۇ چۆچۈرە بالا.
بۆرە ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ، شور دەريانىڭ قىرتاق سۈيىدىن قورساقلىرى ئېسىلىپ كەتكۈچە ئىچىپتۇ، ئاندىن پۈتۈن كۈچىنى يىغىپ، دىمى كېسىلگۈچە يۈگۈرۈپتۇ. تېرىلىرى تەرگە چۆمۈلگەندە توختاپتىكەن، ئىچى سۈرۈپ شاتىراقلاشقا باشلاپتۇ. قورسىقى بوشاپ يېنىكلىگەندە، كۈچسىز تېنىنى سۆرەپ بىر دالدىغا بېرىپتۇ - دە:
— ھەي، ئوت قۇيرۇق شۇم، ئەمدىغۇ قورسىقىمدىن چىقارسەن ! — دەپ توۋلاپتىكەن، ئۇن كەلمەپتۇ، يەنە

توۋلاپتۇ، ئۇن چىقماپتۇ. قۇتۇلغىنىغا خۇش بولغان بۆرە ئاياغلىرىغا مەدەت بېرىپ باشقا جاڭگالغا كېتىپتۇ.

بۆرىنىڭ شاتىرىقى بىلەن بىللە يەرگە چۈشكەن چۆ-چۈرە بالا ئەمدىلا ئۆزىنى رۇسلاپ تۇرۇشىغا، ئەگىپ يۈرگەن بىر توڭ قاغا كۆرۈپ قېلىپ ئۇچۇپ چۈشۈپتۇ. قاغا بىر تاقلاپ، ئىككى چامداپ چۆچۈرە بالىنى چوقۇشقا تەمشەلگە-نىكەن، چۆچۈرە بالا لىككىدە ئىرغىپ قاغىنىڭ بويىنىغا مىنىۋاپتۇ - دە، ئۇنىڭ پەيلىرىنى چىڭ تارتىپ تۇرۇپ:

— ئامان قالاي دېسەڭ ئاۋۇ ياققا ئۇچ، ئۆلەي دېسەڭ يەرگە چۈش ! — دەپ ۋارقىراپتۇ.

ئاغرىققا چىدىيالماي قالغان قاغا نائىلاج چۆچۈرە بالا دېگەن ياققا قاراپ ئۇچۇپتۇ، دېهقاننىڭ هويلىسى ئۈس-تىگە كەلگەندە، چۆچۈرە بالا قاغىنىڭ پەيلىرىنى تارتىپ تۇرۇپ:

— ئاۋۇ قوناق يېيىلغان ئۆگزىگە چۈش، قوناقلاردىن خالىغانچە ئال، ئاندىن ئىختىيار قىلغان يېرىڭگە ئۇچ ! — دەپ بۇيرۇق قىپتۇ.

چۆچۈرە بالىنىڭ گېپى كۆڭلىگە تازا ياققان توڭ قا-غا ئۆگزىگە قونۇپ، چۆچۈرە بالىنى چۈشۈرۈپ قويۇپتۇ. بىر باش قوناقنى چىشلەپ، ئىككى باش قوناقنى قامالالاپ ئۇدۇل كەلگەن بىر ياققا ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

چۆچۈرە بالا شوتىنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ:

— دادا، ئانا، مېنى چۈشۈرۈپ قويۇڭلار، شوتىنىڭ

بالدىقىغا پۈتۈم يەتمىدى، — دەپ جۇۋاپ قايتۇرۇپتۇ.

چۆچۈرە بالىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ئوڭ-سولغا قاراپتۇ-يۇ، ھېچنېمىنى كۆرەلمەپتۇ. بالا ئاتا-ئانىسىغا قالغان ئاتا-ئانىسى چىقىپ قارىسا، چۆچۈرە بالا ئۆگزىنىڭ گىرۋىكىدە چۈشەلمەي تۇرغۇدەك. دادىسى شوتا ئۈستىگە ئېتىلىپ چىقىپ چۆچۈرە بالىنى ئەچۈشۈپتۇ.

— قەيەرلەردە بولدۇڭ، قانداق يېتىپ كەلدىڭ، چۆچۈرە باتۇرۇم؟ — دەپ سوراپتۇ ئانىسى ۋە ئېتىلىپ كېلىپ ئۇنى باغرىغا بېسىپتۇ.

— دەشت-باياۋانلاردا سەيلە-ساياھەتتە بولدۇم، ئۈچ باش قوناق سىمكار بېرىپ قايتىپ كەلدىم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ چۆچۈرە بالا.

شۇ كۈندىن باشلاپ چۆچۈرە بالا ئاتا-ئانىسىدىن بىر قەدەممۇ ئايرىلماي، ئاتا-ئانىسىغا چوڭ ئادەملەرگە ئوخشاش قول-قانات بولۇپ خۇشاللىق ۋە ئارام بەخش ئېتىپتۇ.

بەختى غايىب

بۇرۇنقى زاماندا بىر سودىگەر بار ئىكەن. ئۇ يىراق بىر شەھەرگە سودىگەرچىلىك ئۈچۈن بېرىپ قايتىپ كې-لىۋاتسا، يولدا ئادەمنىڭ قۇرۇپ كەتكەن بىر كاللىسى دو-مىلاپ كېتىپ بارغۇدەك ۋە خۇددى تىرىك ئادەمدەك سۆز-لەپ: «تىرىكىم قىرىق بىرنى ئۆلتۈرگەن، ئۆلۈكۈممۇ قىرىق بىرنى ئۆلتۈرىدۇ» دەيمىش.

سودىگەر جېنى يوق كاللىنىڭ سۆزلىگەنلىكىنى كۆرۈپ ھەيران بولۇپ ئەتراپىغا قارىسا، ئادەم زاتى كۆرۈنمەپتۇ. ئۇ قولىغا بىر تاشنى ئېلىپ ئارقىسىدىن ئاتقانىكەن، تاش تەگكەن ھامان كاللا ئىككى پارچە بولۇپ، دومىلاشتىن توختاپتۇ، لېكىن سۆزلەشتىن زادى توختىماپتۇ. كاللىنىڭ ئىچىدىن چوكىدەك بىر يىلان چىقىپ چاتقال ئارىسىغا كىرىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. سودىگەر كاللىنى ئېلىپ خۇرجۇنىغا سېلىپ قويۇپ، قېنى، ئۆلۈكۈڭنىڭ قىرىق بىرنى ئۆلتۈرگەنلىكىنى بىر كۆرەي، دەپ ئېتىغا قانجۇ-

غىلاپ يولغا راۋان بوپتۇ.
ئۇ بىرنەچچە كۈن يول مېڭىپ ئۆز ئۆيىگە يېتىپ كەپتۇ. خوتۇن - باللىرى بىلەن كۆرۈشۈپ كۆڭلى خاتىرجەم بولغان بولسىمۇ، ھېلىقى قورۇق كاللىنىڭ: «ئۆلۈكۈممۇ قىرىق بىرنى ئۆلتۈرىدۇ» دېگەن سۆزىنىڭ تەكرارلىنىپ تۇرۇشى سودىگەرنى بەك بىئارام قىپتۇ. ئۇ كاللىنى ھاۋانچا بىلەن سوقۇپ ئۇندەك قىلىپ خالتىغا ئېلىپ ئاغزىنى مەھكەم بوغۇپ قويسا، يەنە: «قىرىق بىرنى ئۆلتۈرىمەن» دېگەن زۇۋان كەپتىكەن، سودىگەرنىڭ ئاچچىقى كېلىپ خالتىنى تۆمۈر ساندۇققا سېلىپ، ساندۇقنى قۇلۇپلاپ قويۇپتۇ. ئىككى يىلدىن كېيىن سودىگەر كېسەل بولۇپ كېسىلىدىن ئۆرە بولالماي، بۇ دۇنيادىن ئاخىرەتكە سەپەر قىپتۇ. باللىرى سودىگەرنى يەرلىكىدە قويۇپ، نەزىر - چىراغلىرىنى بېرىپ جامائەتنى ئۇزىتىپتۇ. سودىگەرنىڭ پەردە ئىچىدە بېقىپ چوڭ قىلغان ساھىبجامال يالغۇز قىزى بار ئىكەن. بۇ قىز بالاغەتكە يەتكەن بولسىمۇ، قىزغا نامەھرەمنىڭ كۆزى چۈشمىگەنىكەن، قىزمۇ ئەر كىشىگە تىكىلىپ قارىمايدىغان يۈزى تۆۋەن، شەرم - ھايالىق بالا ئىكەن. قىز دادام بولسا، بۇ شەھەردە چوڭ سودىگەر ئىدى، كۆپ كىشىلەر بىلەن ئېلىم - بېرىم قىلاتتى، كىملەردىن پۇل ئېلىشى بار، كىملەرگە پۇل بېرىشى بار، خەت - چەكلىرىنى كۆرۈپ باقاي. دادامنىڭ خەققە پۇل بېرىشى بولسا بېرىپ تۈگىتەي، قىيامەتلىك قەرز بولۇپ

قالمىسۇن. دادامنىڭ خەقتە پۇل ئېلىشى بولسا، تەلەپ قىلىپ ئالاي، دەپ ئويلاپ ساندۇقلىرىنى بىر ـ بىرلەپ ئېچىپ ئاختۇرۇپتۇ. بىر تۆمۈر ساندۇقنى ئېچىپ قارىسا، بىر خالتا تۇرغۇدەك. خالتىنى يېشىپ باقسا، ئاپئاق ئۇندەك بىرنەرسە چىقىپتۇ. قىز نېمىلىكىنى بىلىش ئۈچۈن تىلىغا تەگكۈزۈپ باققانىكەن، قىزنىڭ بەدەنلىرى جۇغۇلداپ، كۆڭلى باشقىچە بولۇپ قاپتۇ. ئەجەب ئەسكى نەرسىكەن دەپ ئاچچىقىپ ئۆستەڭگە تۆككەنىكەن، «تىرىكىم سەكسەن ئىككىنى ئۆلتۈرگەن، ئۆلۈكۈمۇ سەكسەن ئىككىنى ئۆلتۈرىدۇ» دېگەن زۇۋان چىقىپ، ئاق كۆپۈك بولۇپ ئېقىپ كېتىپتۇ.

ئىككى ـ ئۈچ ئاي ئۆتكەندىن كېيىن قىزنىڭ يۈزىگە داغ چۈشۈپ، تاماق سىڭمەيدىغان بولۇپ، سېزىكلىك تارتىپ، ھامىلىدارلىقى ئاشكارا بوپتۇ. قىزنىڭ ئانىسى بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ قىزىدىن كوچىلاپ سورىغانىكەن، قىز تا ـ پا ـ تەنگە چىدىماي ھەقىقىي ئەھۋالنى ئېيتىپ يىغلاپتۇ. ئانىسى قىزىغا رەھمى كېلىپ، بېشىمىزغا كەلگىنىنى كۆرەرمىز، دەپ بېسىقىپ قاپتۇ. توققۇز ئاي توققۇز كۈن ئۆتكەندە، قىز ئون تۆت كۈنلۈك تولۇن ئايدەك بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ. بالىغا «بەختى غايىب» دەپ ئىسىم قويۇپتۇ. بالا ناھايىتى شوخ ھەم چىرايلىق ئۆسۈپ چوڭ بوپتۇ. يەتتە ياشقا تولغاندا مەكتەپكە بېرىپتۇ، قىسقا ۋاقىت ئىچىدە نۇرغۇن بىلىم ئىگىلەپتۇ.

ئەمدى گەپنى پادىشاھنىڭ ئوردىسىدىن ئاڭلايلى:

بىر كۈنى بېلىقچىلار پادىشاھقا بىر دانە ئالتۇنبېلىق تەقدىم قىپتۇ. بېلىقنى چارباغدىكى كۆلگە قويۇپ بەرگەندە، بېلىق تىك بولۇپ، پادىشاھقا ئۈچ قېتىم تەزىم قىپتۇ، ئاندىن خۇددى ئادەمدەك سۆزلەپ:

— ئى پادىشاھى جاھان، ئۆمرىڭىز ئۇزۇن، دۆلىتىڭىز زىيادە بولسۇن، — دەپ يەنە بىر تەزىم قىلىپ، باشقا بېلىقلارغا قوشۇلۇپ ئۈزۈپ كېتىپتۇ. پادىشاھ ناھايىتى خۇرسەن بولۇپ:

— خانىشلىرىم چارباغقا چىقىپ ئالتۇنبېلىقنى تاماشا قىلسۇن، — دەپ ئەمر قىپتۇ.

پادىشاھنىڭ قىرىق بىر خانىشى قىرىق بىر مەپىگە ئولتۇرۇپ چارباغقا كېلىپ ئالتۇنبېلىقنى كۆرگەنىكەن،

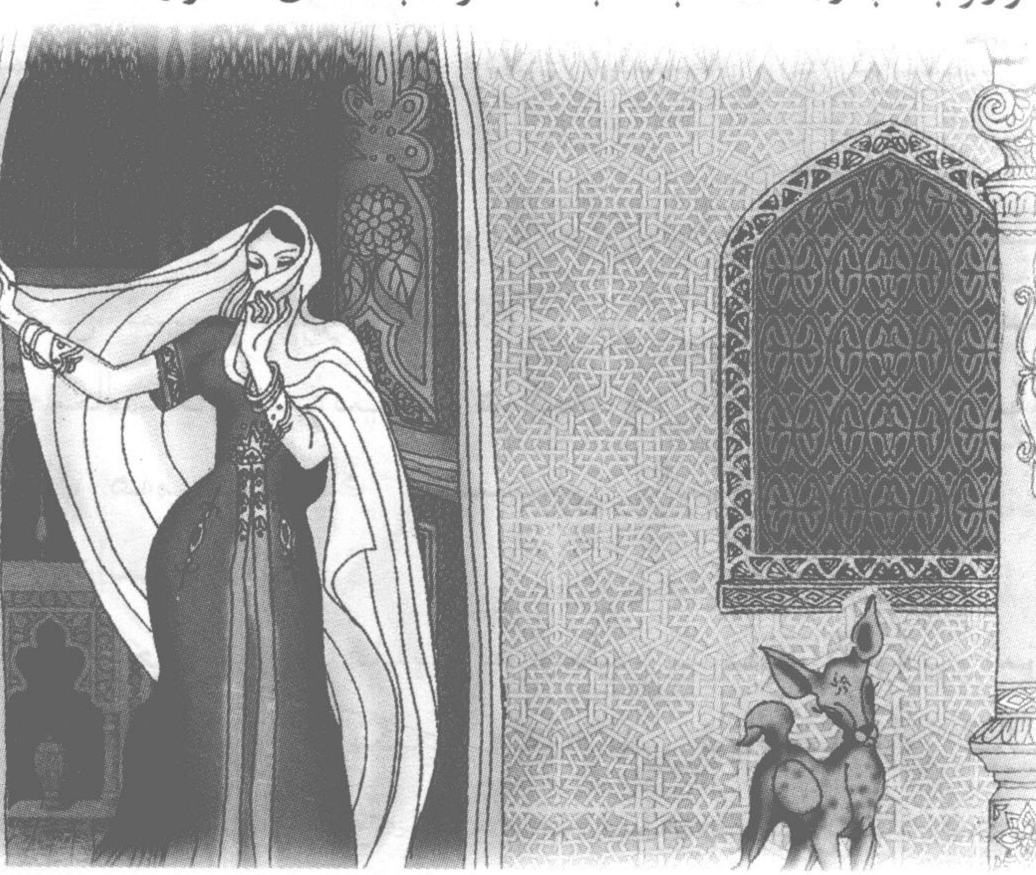

ئالتۇنبېلىق پادىشاھقا قانداق ھۆرمەت بىلدۈرگەن بولسا، خانىشلىرىغىمۇ شۇنداق ھۆرمەت بىلدۈرۈپتۇ. پادىشاھنىڭ چوڭ خانىشى ئېرىگە سادىق كۆرۈنۈش ئۈچۈن:

— ۋىييەي، ناۋادا بۇ بېلىق ئەركەك بولغان بولسا، نامەھرەم بولمامدۇ، — دەپ يۈزىنى يېپىۋاپتۇ. بېلىق شۇ ھامان قورسىقىنى كۈنگە تىكلەپ، سۇدا ئوڭدا بولۇپ لەيلەپ قاپتۇ.

پادىشاھ يېرىم جان بولۇپ لەيلەپ قالغان ئالتۇنبېلىقنى كۆرۈپ شەھەردىكى بارلىق تېۋىپ - ھەكىملەرنى چاقىرتىپ:

— ئالتۇنبېلىقنىڭ كېسىلىنى داۋالاڭلار، — دەپ ئەمر قىپتۇ.

ھەكىملەر ئالتۇنبېلىقنىڭ كېسىلىنى تاپالماي دورا قىلالماپتۇ. پادىشاھ شەھەردىكى دانىشمەن - ئۆلىمالارنى ئوردىغا يىغىپ:

— ئالتۇنبېلىقنىڭ يېرىم جان بولۇپ قېلىشىنىڭ سەۋەبىنى تېپىپ دورا قىلىڭلار، مۇشۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىغان تېۋىپ - ھەكىم ۋە دانىشمەن - ئۆلىمالارنىڭ ھەممىسىنىڭ كاللىسىنى ئالىمەن! — دەپ ئەمر قىپتۇ. دانىشمەنلەر:

— ئۈچ كۈن مۆھلەت بەرسىلە، كىتاب كۆرۈپ ئىزدىنەيلى، ئەگەر ئۈچ كۈنگىچە سەۋەبىنى تاپالمىساق ئالىي ھۆكۈملىرىگە بىز رازى، — دەپ تىلخەت بېرىپ، كېچە -

كۇندۇز كىتابتىن ئىزدىگەن بولسىمۇ، سەۋەبىنى تاپالماپ-
تۇ. ئۇلار خوتۇن - بالىلىرى بىلەن رازىلىق ئېلىشىپ،
يىغا - زار بىلەن پادىشاھنىڭ ئالدىغا مېڭىپتۇ.
ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بەختى غايىبنى ئوقۇتۇۋاتقان
موللامۇ بار ئىكەن. موللام تالىپلاردىن رازىلىق سورىغا-

نىكەن، بەختى غايىب
ۋەقەنى سوراپتۇ. موللام
ئالتۇنبېلىقنىڭ ھېكا-
يىسىنى سۆزلەپ بې-
رىپتۇ. بەختى غايىب:
— موللام، غەم
قىلماي خاتىرجەم
بېرىپ پادىشاھقا مە-
لۇم قىلسىلا، سەۋەبىنى
ئۆزۈم دەپ بېرەي، —
دەپتۇ. موللامنىڭ كۆڭ-
لى ئورنىغا چۈشۈپ،
بەختى غايىبنى ئەگەش-
تۈرۈپ ئوردىغا كەپتۇ،
ئۇ پادىشاھنىڭ ئالدىغا
كىرىپ:
— سەۋەبىنى بى-
لىدىغان بىرىنى ئەكەل-

دىم، — دەپ مەلۇم قىلغانىكەن، پادىشاھ ئىجازەت بېرىپ-تۇ. بالا شاھنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ. پادىشاھ بالىغا قاراپ:

— ئوغلۇم، ئالتۇنبېلىق نېمە ئۇچۇن يېرىم جان بولۇپ قالدى ؟ — دەپ سوراپتۇ. بەختى غايىب:

— بۇنىڭ سەۋەبىنى دېيىشكە بېشىمدىن قورقىمەن، گۇناھىمدىن ئۆتسىلە ئاندىن دەپ بېرەي، — دەپ يەرگە قاراپ تۇرۇپتۇ. پادىشاھ:

— ھەرقانداق گۇناھىڭ بولسا ئۆتتۇم، سەۋەبىنى سۆزلە، — دەپتىكەن، بەختى غايىب:

— پادىشاھىئالەم، ئالتۇنبېلىقنىڭ بىتابلىق سەۋەبىنى ھازىر ئېيتايمۇ ياكى پىنھان يەردە ئېيتايمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئىختىيار ئۆزۈڭدە، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ پادى-شاھ. بەختى غايىب:

— ئۇنداق بولسا، خالىيراق جايدا ئېيتقىنىم تۈزۈك، — دەپتىكەن، پادىشاھ ئوردا ئەھلىنى تارقىلىشقا ئەمر قىپتۇ. بەختى غايىب پادىشاھقا مۇنداق دەپتۇ:

— قىرىق بىر نەپەر خانىش ئالتۇنبېلىقنى تاماشا قى-لىش ئۇچۇن چارباغقا كىرىپ كۆلنىڭ لېۋىگە كەلگەندە، ئالتۇنبېلىق ئۆزلىرىگە قانداق ھۆرمەت بىلدۈرگەن بولسا، خانىشلارغىمۇ شۇنداق ھۆرمەت بىلدۈرگەن. چوڭ خانىش: «بېلىق ئەركەك بولسا نامەھرەم بولىدۇ» دەپ يۈزىنى يې-پىۋالغانىكەن، بۇ ئىش ئالتۇنبېلىققا ئار كېلىپ بىتاب

بولۇپ قاپتۇ. چۈنكى، قىرىق بىر نەپەر خانىشنىڭ ھوجىرىسىدا قىرىق بىر نەپەر ئايال خىزمەتكار بار ئىكەن، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئايالچە ياسىنىۋالغان ئەر ئىكەن. ئالتۇنبېلىق، بۇلار كېچە ـ كۈندۈز خانىشلار بىلەن بىللە يېتىپ ـ قوپۇپ يۈرسە نامەھرەم بولمايدۇيۇ، مېنىڭ جامالىمنى بىر نۆۋەت كۆرگەنگە نامەھرەم بولامدۇ؟ دەپ، شۇ خاپىلىقتا كېسەل بولۇپ قاپتۇ، ــ دەپتىكەن، پادىشاھ تېرىكىپ يېرىلغۇدەك بولۇپ:

ــ ئەي بالا، مۇشۇ گېپىڭ راستمۇ؟ ئەگەر گېپىڭ يالغان چىقىپ قالسا، بەرگەن ۋەدەمنىمۇ بىكار قىلىپ بېشىڭنى ئالىمەن! ــ دەپتۇ. بەختى غايىب ئورنىدىن تۇرۇپ:

ــ پادىشاھىئالەم، قىرىق بىر نەپەر خانىشنىڭ يېنىدىكى قىرىق بىر نەپەر ئايالچە ياسىنىۋالغان خىزمەتكارنىڭ ئەر ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرەلمىسەم، ئالىي ھۆكۈملىرىگە جېنىم پىدا بولسۇن، ئەگەر دېگەنلىرىم راست بولسا، ئالىي ئىلتىپاتلىرىدىن ئۈمىدۋارمەن، ــ دەپتىكەن، پادىشاھ:

ــ مېنىڭ تۇزۇمنى يەپ، تۇزلۇقۇمنى چاققان قىرىق بىر نەپەر تۇزكورنى كۆزۈمگە كۆرسەتسەڭ، پادىشاھلىق تاجۇ تەختىمنى ساڭا ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، ئۆزۈم تەركىدۇنيا بولغايمەن. قايسى يول بىلەن كۆرسىتىش مۇۋاپىق بولسا، شۇ يول بىلەن ئىش باشلا، ــ دەپتۇ. بەختى غايىب ئۆزد-

نىڭ پىلانى بويىچە چارباغقا كىرىدىغان دەرۋازىنىڭ ئالدىنى توغرىسىغا توسىدىغان ئىككى گەز كەڭلىكتە، بىر گەز چوڭقۇرلۇقتا ئۆستەڭ چاپتۇرۇپ، سۇغا توشقۇزغاندىن كېيىن پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

— ئەمرىلىرىگە بىنائەن تەييارلىق پۈتتى. ئەمدى قىرىق بىر نەپەر خانىش بىلەن قىرىق بىر نەپەر ئايال خىزمەتكارنى چارباغقا كىرىشكە ئەمر قىلغايلا، — دەپتۇ. پادىشاھ شۇ بويىچە يارلىق چۈشۈرۈپتۇ، ئۆزى راۋاققا چىقىپ كۆزىتىپ ئولتۇرۇپتۇ. خانىشلار بىلەن ئايال خىزمەتكارلار مەپىگە ئولتۇرۇپ، چارباغ دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. ئۇلار كۆۋرۈكى يوق ئۆستەڭ يېنىدا قىلىچ ئېسىپ تۇرغان ناتونۇش بەختى غايىبنى كۆرۈپ ھەيران بولۇپ تۇرۇشىغا، بەختى غايىب:

— ھازىر سىلەرگە پادىشاھنىڭ يارلىقىنى يەتكۈزىمەن، ھەممىڭلار مەپىدىن چۈشۈڭلار ! — دەپتۇ. ھەربىر مەپىدىن بېشىغا رومال سالغان، يۈزىگە چۈمبەل تارتقان ئىككى نەپەردىن ئايال چىقىپتۇ. بەختى غايىب:

— ھەممىڭلار ئۆستەڭدىن سەكرەپ ئۆتۈڭلار، — دەپتىكەن، قىرىق بىر نەپەر ئايالچە ياسانغانلار ئارقا - ئارقىدىن سەكرەپ ئۆتۈپتۇ. قالغان قىرىق بىر نەپەر ئايال ئۆستەڭنى ياقىلاپ يۈگۈرۈپ زادى ئۆتەلمەپتۇ.

بەختى غايىب قىلىچىنى يالىڭاچلاپ كېلىپ، ئۆستەڭدىن سەكرەپ ئۆتكەن قىرىق بىر نەپەر «ئايال»نى راۋاقنىڭ

تۈۋىگە ھەيدەپ كېلىپ، كىيىم ـ كېچەكلىرىنى سالدۇرغا-
نىكەن، ھەممىسى ئايالچە ياسىنىۋالغان يىگىرمە بەش ياش-
لىق يىگىتلەر ئىكەن. پادىشاھ بۇلارنى كۆرۈپ ھوشىدىن
كېتىپ، بىر ھازادىن كېيىن ھوشىغا كەپتۇ ـ دە، قىرىق
بىر نەپەر خوتۇننى قىرىق بىر ئاساۋ ئايغىرنىڭ قۇيرۇقىغا
باغلاپ چۆلگە ھەيدىۋېتىشكە، قىرىق بىر نەپەر خىز-
مەتكارنى زىندانغا تاشلاشقا ئەمر قىپتۇ. ئاندىن ۋەزىر ـ
ۋۇزرالار بىلەن يۇرت چوڭلىرىنى يىغىپ، ئۇلارغا ئۆز ۋە-
دىسىگە ئاساسەن پادىشاھلىق تاجۇ تەختىنى بەختى غايىبقا
ئۆتكۈزۈپ بەرگەنلىكىنى جاكارلاپتۇ. ئۆزى خىلۋەت ئۆيدە
ئارام ئېلىپ، ئىبادەتكە مەشغۇل بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن
سانسىز ئۆلىما، ئاخۇن ـ ئەشرەپلەر، تېۋىپ ـ ھۆكۈمالار،
مۇنەججىملەر، موللاملار ئۇلۇمدىن قۇتۇلۇپ قاپتۇ.

شەھەر خەلقى بەختى غايىبنى مۇبارەكلەپ، ئىززەت ـ
ئىكرام بىلەن بېشىغا تاج كىيدۈرۈپ تەخت ئۈستىگە ئول-
تۇرغۇزۇپ، ئىتائەت كەمىرىنى بېلىگە باغلاپتۇ. بەختى غا-
يىب پادىشاھ بولغاندىن كېيىن، بۇرۇندىن ئادەت بولۇپ
كەلگەن: «بىر ئەرگە قىرىق خوتۇن راۋا» دەيدىغان پەتىۋانى
ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، بىر ئەر بىر خوتۇن ئېلىشنى قا-
نۇنلاشتۇرۇپتۇ. شاھ ئوردىسىدا ئادالەت كۈندىن ـ كۈنگە
ئەمەلگە ئېشىپ، خەلقنىڭ ھاياتى خاتىرجەملىككە ئېرى-
شىپتۇ. خەلق يېڭى پادىشاھتىن رازى بوپتۇ.

دىيانەتسىز ئۇستاز

بۇرۇنقى زاماندا قۇتلۇقشاھ دېگەن بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن، ئۇنىڭ پەقەت پەرزەنتى يوق ئىكەن. ئۇ پادىشاھلىق ئورنىغا ۋارىسلىق قىلىدىغان بىرەر پەرزەنتى يوقلۇقىنى ئويلىغاندا يۈرىكى ئۆرتىنىدىكەن، دائىم خۇدادىن پەرزەنت تىلەيدىكەن، تەلەپ ـ ئارزۇسىغا يارىشا خوتۇنى ھامىلىدار بوپتۇ، ۋاقتى ـ سائىتى كېلىپ بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ. خۇشاللىقىدىن پادىشاھنىڭ يۈرىكى يېرىلىپ كەتكىلى تاس قاپتۇ. بىراق، «خۇشلۇقنىڭ خاپىلىقى بار» دېگەندەك، پادىشاھ خۇش بولۇپ يۈرگىنىدە، تۇغۇلغان بوۋاق تۇيۇقسىزدىنلا غايىب بولۇپ كېتىپتۇ. قۇتلۇقشاھ يىغلاپ ـ قاقشاپ قاپتۇ، ھەممە يەرنى ئىزدەپتۇ، ھېچ يەردىن بالىسىنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى ئالالماپتۇ.

ئەمدى گەپنى بوۋاقتىن باشلايلى:

ئۇنى شەھىرى ئەلقانىڭ پەرىلىرى ئېلىپ قاچقانىكەن.

پەرىلەر ماكانى ــ شەھىرى ئەلقانىڭ پادىشاھى مارۇتنىڭ خوتۇنى ساھىبجامال بىر قىز تۇغۇپتۇ. پادىشاھ مارۇت

دىۋە ـ پەرىلەرگە: «مېنىڭ قىزىم بىلەن بىر كۈن، بىر
سائەتتە تۇغۇلغان ئوغۇل بالا بولسا ئەكېلىڭلار» دەپ بۇي-
رۇپتۇ. دىۋە ـ پەرىلەر تەرەپ ـ تەرەپكە تارقىلىپ، ھەممە
يەرنى ئىزدەپتۇ. قۇتلۇقشاھنىڭ ئوغلى پادىشاھ مارۇتنىڭ
قىزى بىلەن بىر كۈن، بىر سائەتتە تۇغۇلغانلىقىنى بىل-
گەن پەرىلەر بوۋاقنى زاكىسى بىلەن كۆتۈرۈپلا ئەكېتىپتۇ.
پادىشاھ مارۇت بۇ چىرايلىق ئوغۇلنى كۆرۈپ ناھايىتى
خۇشال بوپتۇ. قىزغا «ماھان»، ئوغۇلغا «تابان» دەپ ئات
قويۇپتۇ. ماھان بىلەن تاباننى ئىنىكئانىغا تاپشۇرۇپتۇ. ئى-
نىكئانا بۇلارنى ئاۋايلاپ، ئاززۇلاپ بېقىپتۇ. ئارىدىن ئۈچ
ئاي ئۆتۈپتۇ. پادىشاھ مارۇت پەرىلەرگە تاباننى ئاتا ـ ئا-
نىسىغا كۆرسىتىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. ئىككى پەرى تابان-
نى بىر كېچىدە قۇتلۇقشاھنىڭ ئۆيىگە ئاپىرىپ، ئانىسى-
نىڭ يېنىدا ئاستاغىنا ياتقۇزۇپ قويۇپتۇ. بالىسىنىڭ پىرا-
قى بىلەن دەرد ـ ئەلەم ئىچىدە قالغان ئاتا ـ ئانا بالىنى
كۆرۈپ چۆچۈپ، ھەيرانۇ ھەس بوپتۇ: «ئوڭۇممۇ، چۈشۈم-
مۇ؟» دېيىشىپتۇ. بالىنى دەرھال قۇچىقىغا ئېلىپ سۆيۈپ،
خۇشلۇقتا ئۆزلىرىنى باسالماي قاپتۇ. بالا ئاپئاق، سېمىز،
قاۋۇل، چىرايلىق چوڭ بولغانىكەن. ئەمما، ئۇلار بالىنى
كىمنىڭ ئەكەتكەنلىكىنى، ئۇنىڭ يەنە قانداق پەيدا بولۇپ
قالغانلىقىنى بىلەلمەپتۇ. بالىنى يەنە ئوغرىلاپ كەتمىسۇن،
دەپ سىرتقا ئاچىقماپتۇ. كىشىلەر نۆۋەت بىلەن بالىغا
ھەمراھ بوپتۇ. ئارىدىن بىر ئاي ئۆتۈپتۇ. بالا يەنە بىر

كېچىدىلا غايىب بوپتۇ. قۇتلۇقشاھ تەرەپ - تەرەپلەرگە ئادەم ئەۋەتىپ ئىزدەپتۇ، ھېچ يەردىن تاپالماپتۇ. قۇت-لۇقشاھ بىلەن خوتۇنى بالىسىنىڭ دەردىدە يىغلاپتۇ، قاقشاپتۇ.

ئەمدى گەپنى يەنە شەھىرى ئەلقادىن باشلايلى:

پادىشاھ مارۇت بىر ئايدىن كېيىن پەرىزاتلارنى بۇيۇ-رۇپ، تابانى قايتۇرۇپ كەپتۇ. تابانى يەنە ماھانغا قوشۇپ تەربىيىچىگە تاپشۇرۇپتۇ، ئۇ بالىلارنى ياخشى تەربىيىلەشكە باشلاپتۇ. ماھان بىلەن تابان توققۇز ياشقا كىرىپتۇ. بۇ ئىككىسى بىر - بىرىگە ئېجىل ئىكەن، بىر - بىرىدىن بىر مىنۇتمۇ ئايرىلمايدىكەن. پادىشاھ بالىلارنى مەكتەپكە بېرىپتۇ. بالىلار مەكتەپكە بىللە بېرىپ، بىللە كېلىپ نا-ھايىتى ياخشى ئوقۇپتۇ. يىللار ئۆتۈپتۇ، ئۇلار ھەممە بىلىملەردىن خەۋەردار بوپتۇ. بولۇپمۇ ماھان كىشىنىڭ ھەۋىسى كەلگۈدەك ئىنتايىن چىرايلىق، ئەقىل - پاراسەت-لىك چوڭ بوپتۇ. ئۇنىڭغا موللىسىنىڭ كۆزى چۈشۈپتۇ. موللىنىڭ قورسىقىغا جىن كىرىپتۇ. ماھان بىلەن تابانى بىر - بىرىدىن ئايرىۋېتىش ئۈچۈن، ھەر خىل ئامال - چارى-لەرنى ئىشقا سېپتۇ، بىراق ئۇلارنى بىر - بىرىدىن زادىلا يىراقلاشتۇرالماپتۇ. موللا تابانى ماھاندىن مەڭگۈلۈك ئاي-رىش ئۈچۈن، ئۇنى يوقىتىش نىيىتىگە كەپتۇ ۋە بىر كۈ-نى تابانى يېنىغا چاقىرىپ:

— ئوغلۇم، سەن ياخشى ئوقۇدۇڭ، ئۇستازىڭنىڭ

ھۆرمىتىنىمۇ ياخشى قىلىۋاتىسەن. ئۇستازىڭنىڭ مۇھىم بىر خىزمىتى چىقىپ قالدى. سېنى بىر ئىشقا بۇيرۇيمەن، شۇ ئىشنى بېجىرىپ كېلەلەمسەن؟ ــ دەپتۇ. ساددا، ئاق كۆڭۈل تابان:

ــ ئۇستازىمنىڭ خىزمىتىگە تەييارمەن. ئوتقا كىر دېسە، ئوتقا كىرىمەن، سۇغا كىر دېسە، سۇغا كىرىمەن، قانداق قىيىن خىزمەت بولسىمۇ بۇيرۇسىلا، جان ـ دىلىم بىلەن بېجىرىپ كېلەي، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. موللا:

ــ ئوغلۇم، سېنىڭ غەيرەت ـ ھىممىتىڭگە رەھمەت. تارىخنامىلەرگە قارىغاندا، كۈنپېتىش تەرەپتىكى بىر جەزىـ ـرىدە ھەزرىتى سۇلايماندىن قالغان بىر خاسىيەتلىك داش

قازان بارمىش. بۇ قازاندا تۆرلۈك خاسىيەتلەر بارمىش. ئەس ـ يادىم شۇ قازان بىلەن بولۇپ قالدى. شۇ قازانى تېپىش كېلىش قولۇڭدىن كېلەمدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. تابان:

— ئۇستازىم، دۇئا قىلسىلا، بۇنىڭدىن مۇشكۈل ئىش بولسىمۇ بېجىرىپ كېلەلەيمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

موللىسى دۇئا قىپتۇ. تابان موللىسىنىڭ يېنىدىن چىقىپ، ماھانىنىڭ قېشىغا كېلىپ، ئۇستازىنىڭ بۇيرۇغان خىزمىتىنى ۋە ئۆزىنىڭ شۇ خىزمەتنى ئورۇنداشقا ماڭىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ماھان بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كېتىپتۇ ۋە:

— قانداق بولۇپ مۇنداق مۇشكۈل خىزمەتنى سىزگە تاپشۇرغاندۇ؟ خەير، بوپتۇ، ئۇستاز خىزمىتىنى ئورۇنداڭ. ئالدى بىلەن دادامنىڭ ئالدىغا كىرىپ، ئۇستازىڭىزنىڭ بۇيرۇغان خىزمىتىنى ئېيتىڭ. دادام سىزگە تۆت دىۋە قوشۇپ بەرسۇن، يالغۇز ماڭسىڭىز مەن ئەنسىرەيمەن. سىز قازاننى يالغۇز ئەكېلەلمەيسىز. تارىخنامىلەرگە قارىغاندا، بۇ قازاننى قىرىق ئادەم نۆۋەتلىشىپ ساقلايمىش. كېچىسى ئېلىپ قاچمىسا، كۈندۈزى ئەكېتىش ھەرگىز مۇمكىن ئەمەسمىش، — دەپتۇ.

تابان پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ ئەھۋالنى پادىشاھقا ئېيتىپتۇ. پادىشاھ ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن، تابانغا ياراملىق دىۋىدىن تۆتنى قوشۇپ بېرىپتۇ. ئۇلار بىرقانچە

كۇن يول يۈرۈپ، ھېرىپ - چارچاپ مىڭ بىر جاپادا جە-
زىرىگە كەپتۇ. ئۇلار يوشۇرۇنچە ئىزدەپ، ئاخىر ھېلىقى
قازان بار يەرنى بىلىۋاپتۇ. كېچىسى قازاننى ساقلايدىغانلار
ئۇخلاپ قالغاندا، بېرىپ قازاننى ئەكەپتۇ. تابان ئۇستازىنىڭ
خىزمىتىنى ئورۇنداپ، خاسىيەتلىك قازاننى ئەكەلگەنلىكىد-
گە خۇش بولۇپ، «ئۇستازىمنىڭ دۇئاسىنى ئالىدىغان بول-
دۇم» دەپ، زور ئۈمىد بىلەن ئۇستازىنىڭ ئالدىغا كىرىپ
سالام بېرىپ:

— ئۇستازىم، بۇيرۇغان خىزمەتلىرىنى ئورۇنداپ،
خاسىيەتلىك قازاننى ئەكەلدىم، — دەپتۇ. موللا تابانىنىڭ
ئۆلمەي سالامەت كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ ئىنتايىن ئاچچىقى
كېلىپ، تابانغا سوغۇققىنا قاراپتۇ ۋە ئاغزىنىڭ ئۇچىدا:
«ھە، بارىكاللا» دەپ قويۇپتۇ. تابان مەيۇس ھالدا ماھانىنىڭ
قېشىغا كېلىپ ئەھۋالنى ماھانغا ئېيتىپ بېرىپتۇ. ماھان
تابانغا چىرايلىق سۆزلەر بىلەن تەسەللى بېرىپتۇ. بىر -
ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، ماھان تابان بىلەن بىر-
لىكتە مەكتەپكە بېرىپتۇ. موللا ئۆز قورسىقىدىكى مەككار-
لىقنى يوشۇرۇپ:

— ۋاي باللىرىم، كېلىڭلار، — دەپ ھاردۇق
سوراپ، كۆرۈنۈشكە ياخشى مۇئامىلە قىپتۇ. ئۈچ كۈن
ئۆتكەندىن كېيىن، موللا يەنە تاباننى يېنىغا چاقىرىپ:

— ئوغلۇم، ئۆتكەندە بۇيرۇغان خىزمەتنى ناھايىتى
ياخشى ئورۇنداپ كەلدىڭ. مەن كۆپ خۇرسەن بولۇپ ھەق-

قىڭگە دۇئا قىلدىم. يەنە بىر خىزمەت چىقىپ قالدى. تا-رىخنامىلەردە يېزىلىشىچە، كۇنچىقىش تەرەپتىكى بىر جاڭ-گاللىقتا ھەزرىتى سۇلايماندىن قالغان بىر دۇلدۇل بار ئىد-مىش، ئۇ بىر ئايلىق يولنى بىر كۈندە باسارمىش. شۇ دۇلدۇلنى قولۇمغا كەلتۈرسەم دەپ كېچە - كۈندۈز ئويلاي-دىغان بولۇپ قالدىم. ئاشۇ دۇلدۇلنى تۇتۇپ كېلىش سې-نىڭ قولۇڭدىن كېلىدۇ. شۇ دۇلدۇلنى تۇتۇپ كەلسەڭ، ساڭا كۆپ دۇئا قىلسام، — دەپتۇ.

تابان ماقۇل بولۇپ قايتىپ چىقىپ، ماھاننىڭ قېشىغا كەپتۇ، ماھانغا موللىسى تاپشۇرغان ھېلىقى خىزمەتنى ئېيتىپتۇ. ماھان بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئىچىدە موللىسىدىن ئاغرىنىپ، بۇنى نېمە ئۈچۈن مۇشۇنداق مۇشكۇل ئىشلارنى ئورۇنداشقا ئەۋەتىدىغاندۇ؟ دەپ خاپا بوپتۇ، ئەمما چاندۇرماستىن، تابانغا:

— بۇ ئەھۋالنى دادامغا ئېيتىڭ. دادامنىڭ بىر خاسىيەتلىك كەمىرى بار، ئۇنى تەلەپ قىلىڭ، كۆچلۈك دىۋىدىن ئالتىنى ئۆزىڭىزگە ھەمراھ قىلىپ بىرگە ئېلىپ مېڭىڭ. تارىخنامىلەردە يېزىلىشىچە، ئۇ دۇلدۇلنى ھېچقانداق كىشى قولغا چۈشۈرەلمىگەن. ئېيتىلىشىچە، ئاشۇ دۇلدۇل ياشاي-دىغان جاڭگالدىكى ئورمانلىقنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا بىر چوڭقۇر كۆل بار ئىمىش. دۇلدۇل ھەر كۈنى چۈش بول-غاندا شۇ كۆلگە سۇ ئىچكىلى كېلەرمىش. سىز بارغاندا ئاشۇ كۆلنىڭ بويىدا يوشۇرۇنۇپ تۇرۇپ، دۇلدۇل كېلىپ

سۇ ئىچكىلى تۇرغاندا چەبدەسلىك بىلەن كەمەرنى ئۇنىڭ بوينىغا تاشلاڭ. كەمەر ئۇنىڭ بوينىغا چۈشكەن ھامان كۆچەپ تارتسىڭىز، كەمەر دۇلدۇلنىڭ بوينىنى سىقىدۇ، دۇلدۇل قاچالمايدۇ. ئاندىن دۇلدۇلغا قاراپ: «يا، ھەزرىتى سۇلايمان» دەپ چاقىرسىڭىز، دۇلدۇل بېشىنى تۆۋەن سېلىپ شۈك تۇرىدۇ، ئاندىن دۇلدۇلغا مىنگەيسىز، دۇلدۇل سىزنى ئەكېلىدۇ، — دەپ يول كۆرسىتىپتۇ.

تابان پادىشاھنىڭ قېشىغا كېلىپ ئەھۋالنى ئېيتىپتۇ. پادىشاھ خاسىيەتلىك كەمىرىنى بېرىپتۇ ۋە كۈچلۈك دىۋىدىن ئالتىنى تاللاپ تابانغا قوشۇپ يولغا سېلىپ قويۇپتۇ. بۇلار بىرقانچە كۈن يول يۈرۈپ، ھېرىپ - چارچاپ جاڭگالغا كەپتۇ. جاڭگالدىكى ئورمانلىقنىڭ ئىچىگە كىرىپ ماڭا - ماڭا بىر يەرگە كەلگەندە كۆل كۆرۈنۈپتۇ. بۇلار كۆلنىڭ قېشىغا كېلىپ دەرەخنىڭ ئارىسىغا مۆكۈنۈپ تۇرۇپتۇ. دەل چۈش ۋاقتى بولغاندا، كېلىشكەن، چىرايلىق، قاۋۇل دۇلدۇل قىبلە تەرەپتىن چىقىپ كېلىپ كۆلنىڭ بويىدا توختاپتۇ. دۇلدۇل سۇ ئىچكىلى تۇرۇپتىكەن، تابان دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، چەبدەسلىك بىلەن كەمەرنى تاشلىغانىكەن، كەمەر دۇلدۇلنىڭ بوينىغا چۈشۈپتۇ. تابان كەمەرنىڭ بىر ئۇچىنى راسا كۈچەپ تارتقانىكەن، دۇلدۇلنىڭ بوينىنى چىڭ سىقىپتۇ. تابان شۇ ھامانلا: «يا، ھەزرىتى سۇلايمان» دەپ چاقىرغانىكەن، دۇلدۇل بېشىنى تۆۋەن سېلىپ جىم تۇرۇپتۇ، تابان بىر سەكرەپلا دۇلدۇلغا مىنىپتۇ.

دۇلدۇل تاباننى ئۇستىگە ئېلىپ نىشان قىلغان تەرەپكە قاراپ ئۇچۇپتۇ. تابان دۇلدۇلنى قولغا چۈشۈرگەندىن كېيىن، ئۇستازىنىڭ خىزمىتىنى ئورۇندىغىنىغا خۇش بولۇپ، دۇلدۇلنى ئۇستازىنىڭ ئالدىغا ئەكەپتۇ ۋە:

— سالام ئۇستازىم، تاپشۇرغان خىزمەتلىرىنى ئورۇنداپ دۇلدۇلنى ئەكەلدىم، — دەپتۇ. تاباننىڭ بۇ قېتىممۇ يەنە ئۆلمەي قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، موللىنىڭ بېشىدىن تۈتۈن چىقىپ كېتىپتۇ. ئاغزىنىڭ ئۇچىدا:

— خىزمەتنى ئوبدان ئورۇنداپسەن، ئاتخانىغا ئەكىرىپ قوي، — دەپتۇ.

تابان قايتىپ كېتىپتۇ. موللا تاباننى يوقاتماي تۇرۇپ قىزنى قولغا كەلتۈرەلمەيدىغانلىقىنى ئويلاپ، ياۋۇز نىيىتىدىن يانماپتۇ. ئىككى - ئۈچ كۈن ئۆتكەندىن كېيىن يەنە تاباننى يېنىغا چاقىرىپ:

— ھەقىقەتەن غەيرەتلىك، باتۇر يىگىت ئىكەنسەن، ھەر قانداق خىزمەتنى ئورۇنداش سېنىڭ قولۇڭدىن كېلىدىكەن. يەنە بىر خىزمەت بار، ئەمدى شۇ خىزمەتنىمۇ ئورۇنداپ كەلسەڭ، ساڭا دۇئا قىلسام. تارىخىي كىتابلاردا يېزىلىشىچە، ھەزرىتى سۇلايمان زامانىسىدىن تارتىپ تا ھازىرغىچىلىك ياشاپ كەلگەن بىر كېيىك بارمىش، ئۇ كېيىك ئابىھايات سۈيىنى ئىچكەنمىش. ھەزرىتى سۇلايمان ئۆز قولى بىلەن «ئىسمىئەزەم»نى يېزىپ، تۇمار قىلىپ كېيىكنىڭ بويىنىغا ئېسىپ قويغانمىش، ئۇ تۇماردا قىرىق نەچچە تۇر-

لۇك خاسىيەت بار ئىمىش. مەن سەندىن كۆپ خۇرسەن بول-سام، ھەققىڭگە دۇئا قىلسام، شۇ كېپىكنىڭ بويىنىدىكى خا-سىيەتلىك تۇمارنى ئەكېلىپ بەرسەڭ، ــ دەپتۇ.

تابان موللىسىنىڭ يېنىدىن چىقىپ ماھانىنىڭ قېشىغا كەپتۇ، ئەھۋالنى ماھانغا ئېيتىپتۇ. ماھانىنىڭ تابانغا ئىچى ئاغرىپتۇ، موللىسىنىڭ ئارقا - ئارقىدىن بۇنداق مۇشكۇل خىزمەتنى تاپشۇرۇپ، خەتەرلىك ئىشقا بۇيرۇۋەرگەنلىكىدىن گۇمانلىنىپ، بۇنىڭ تېگىدە بىر سىر بار ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپتۇ، ئىچىدە موللىسىغا نەپرەتلىنىپتۇ، ئەمما بۇ ئاق نىيەتلىك قىز تابانغا بىلىندۇرمەپتۇ ۋە تابانغا:

ــ خەير، بوپتۇ. ئۇستازىنىڭ خىزمىتىگە مېڭىڭ. ئەمما، بۇداقى خىزمەت تېخىمۇ مۇشكۇل ئىكەن. ئۆزىڭىزگە ئون دىۋىنى ھەمراھ قىلىۋېلىڭ. تارىخنامىلەردە يېزى-لىشىچە، ئۇ كېپىك ھەزرىتى سۇلايمان زامانىسىدا ئابىھايات سۈيىنى ئىچكەنلىكتىن ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈپ، ھازىرغىچە-لىك ياشاپ كەلگەنمىش. ھەزرىتى سۇلايمان ئۇ كېپىكنىڭ بوينىغا «ئىسمىئەزەم»نى پۈتۈپ، تۇمار قىلىپ ئېسىپ قوي-غانمىش. ئۇ كېپىك كۈنچىقىش تەرەپتىكى بىر خەتەرلىك

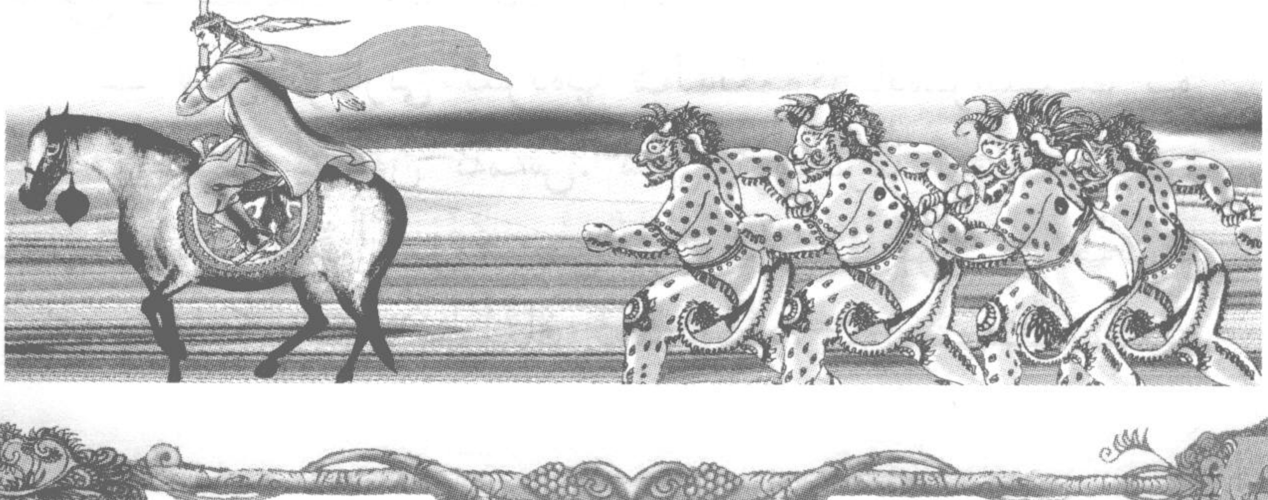

تاغ ئۈستىدە ياشايمىش، ھەزرىتى سۇلايمان ئۇنى شۇ يەرگە بەند قىلىنىۋەتكەنمىش. ئۇ كېيىك تۇرغان يەرگە ئادەمزاتنىڭ قەدىمى يەتكەن ئەمەسمىش. كىمكى شۇ خەتەرلىك تاغنىڭ ئۈستىگە چىقالىسا، ھەزرىتى سۇلايماننى شىپى كەلتۈرۈپ «ئىسمىئەزەم»نى ئون مەرتەم ئوقۇسا، كېيىك شۇ يەرگە ھازىر بولارمىش، — دەپ يول كۆرسىتىپتۇ.

تابان كۈچتۈڭگۈر پالۋان دىۋىدىن ئۇننى ئۆزىگە ھەمراھ قىلىپ مېڭىپتۇ. ئون بەش كۈن يول يۈرۈپ، ئاخىر خەتەرلىك تاغقا يېتىپ بېرىپتۇ. ھەر خىل چارىلەر بىلەن تۈرلۈك قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ تاغ ئۈستىگە چىقىپتۇ. ماھاننىڭ ئېيتقىنى بويىچە ھەزرىتى سۇلايماننى شىپى كەلتۈرۈپ «ئىسمىئەزەم»نى ئون مەرتەم ئوقۇپتۇ. قارىسا، كۆز ئالدىدا بىر چوققىنىڭ ئۈستىدە بوينىغا تۇمار ئېسىلغان چىرايلىق، ھەيۋەتلىك بىر كېيىك تۇرغۇدەك. تابان كېيىكنىڭ ئالدىغا بېرىشىغا، ئاپئاق ساقال بىر بوۋاي پەيدا بوپتۇ. تابان دەرھال بوۋايغا سالام بېرىپ، ئەھۋالنى باشتىن - ئاخىرغىچىلىك ئېيتىپ بېرىپتۇ. بوۋاي ئوغۇلدىن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ قوشۇمىسىنى بىر تۈرۈپ، ئۇلۇغ - كىچىك تىنىۋېلىپ، تابانغا:

— سەن تۇمارنى ئىزدەپ كەلدىڭمۇ؟ ئادەمزاتنىڭ بۇ يەرگە قەدىمى يەتكەن ئەمەس. سەن ئۇستازغا ئەقىدە قىلىپ، ئۇستازنىڭ خىزمىتىنى ئورۇنداش ئۈچۈن بۇ خەتەرلىك جايغا كەپسەن، سېنىڭ ئەقىدەڭگە، ئاق نىيەتلىكىڭگە،

غەيرىتىڭگە رەھمەت، — دەپتۇ ۋە بىرپەس جىم تۇرۇپ كېتىپ سۆزىنى داۋام قىپتۇ، — سېنىڭ ئۇستازىڭ يامان نىيەت بىلەن ساڭا سۇيىقەست قىلىپ، سېنى خەتەرلىك يوللاردا ئۆلسۇن دەپ، ئادەمزاتنىڭ قەدىمى يەتمەيدىغان بۇنداق جايغا ئەۋەتىپتۇ. كىشىگە ئورا كولىغان كىشى، ئاۋۋال ئۆزى ئورىغا چۈشۈپ تۇرۇپ كولايدۇ. خەير، سۇيىقەست ئۆزىگە يانسۇن. «تەدبىرىڭ قانداق بولسا، تەقدىرىڭ شۇنداق بولار» دېگەن گەپ بار. بوپتۇ، سەن ئىزدەپ كەلگەن تۇمارنى بېرەي، ئىچىنى ئېچىپ كۆرمە، ئاپىرىپ ئۇستازىڭنىڭ ئۆز قولىغا بەرگىن، ئۇستازىڭ ئۆزى ئاچسۇن.

بوۋاي تۇمارنى كېيىكنىڭ بويىنىدىن ئېلىپ، بىر قۇتىغا سېلىپ تابانغا بېرىپتۇ. تابان بوۋايغا رەھمەت ئېيتىپ قايتىپتۇ. بوۋاينىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە قۇتىنىڭ ئاغزىنى ئاچماستىن شۇ پېتىچە ئەكېلىپ موللىسىغا بېرىپتۇ. موللىسى قۇتىنى قولىغا ئېلىپ قۇتىنىڭ ئاغزىنى ئېچىشىغىلا، قۇتىدىن «گۇر» قىلىپ بىر ئوت چىقىپلا موللىنى كۆيدۈرۈپ كۈلگە ئايلاندۇرۇۋېتىپتۇ.

بۇ ئەھۋال پادىشاھ مارۇتقا ئاڭلىنىپتۇ. پادىشاھ موللىغا لەنەت ۋە نەپرەت ئوقۇپتۇ. تاباننىڭ باتۇرلۇقىغا، سادىق، ئاق كۆڭۈللۈكىگە، ئەقىدە - ئىخلاسىغا ئاپىرىن ئوقۇپتۇ ھەمدە تاباننىڭ ئۆتمۈشىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، تاباننى ئۆز دادىسىغا كۆرسىتىش قارارىغا كەپتۇ.

پادىشاھ مارۇت بىر كۈنى تابانىنى ئۆز يېنىغا چاقىر-
رىپ:

— ئوغلۇم، سەن ئەسلىدە قۇتلۇقشاھ دېگەن پادىشاھ-
نىڭ ئوغلى ئىدىڭ. مەن قىزىمغا ھەمراھ بولۇپ بىرگە
چوڭ بولسۇن دېگەن خىيالدا، قىزىم بىلەن بىر كۈن، بىر
سائەتتە تۇغۇلغان ئوغۇل بالا بولسا ئەكېلىڭلار، دەپ پەرد-
لەرنى بۇيرۇدۇم، پەرىلەر جاھاننى ئاختۇرۇپ سېنى ئەكەپ-
تۇ. سەن قىزىم بىلەن بىر كۈن، بىر سائەتتە تۇغۇلغان-
كەنسەن. سېنى ئاسراپ - ئاۋايلاپ تەربىيىلىدۇق. چوڭ
بولدۇڭ، ئوقۇپ ھەر خىل بىلىملەردىن خەۋەردار بولدۇڭ.
ئەپسۇسكى، دىيانەتسىز قارا كۆڭۈل ئۇستازىنىڭ سۇيىقەس-
تىگمۇ دۇچار بولدۇڭ. بەختىمىزگە يارىشا ئۆزۈڭنىڭ با-
تۇرلۇقى، ھوشيارلىقىڭ بىلەن يەنە ھايات قالدىڭ. ئەمدى
سېنى ئۆز ئاتا - ئاناڭنىڭ قېشىغا ئەۋەتىپ، ئۇلار بىلەن
كۆرۈشتۈرۈش قارارىغا كەلدىم. ئۆز ئاتا - ئاناڭ بىلەن كۆ-
رۈشۈپ كەلگىن، — دەپتۇ. تابان:

— دادا، ئۇنداق گەپنى قىلماڭ. سىزدىن باشقا
يەنە دادام يوق، — دەپ تەسىرلىنىپ يىغلاپتۇ. پادىشاھ
مارۇت:

— بۇ ۋاقىتقا قەدەر بۇ سىرنى سەندىن ۋە باشقىلار-
دىن يوشۇرۇن تۇتۇپ كەلدىم. ئەمدى چوڭ بولدۇڭ، يېشىڭ
يىگىرمىدىن ئاشتى، بېرىپ ئۆز داداڭ، ئۆز ئاناڭنى كۆرۈپ
كەلگىن، — دەپتۇ.

سەپەرگە مېڭىش ۋاقتىدا ماھان بىلەن تابانىڭ بىر - بىرىدىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيماپتۇ. ماھان: «مەنمۇ تابان بىلەن بىرگە بارسام» دەپتۇ. تابانمۇ ماھانىڭ بىرگە بېرىشىنى تەلەپ قىپتۇ. بۇلارنىڭ تەلىپى مارۇتقا يەتكۈزۈلۈپتۇ. پادىشاھ ئۇلارنىڭ تەلىپىنى قوبۇل قىپتۇ، ئۇلارغا نۇرغۇن پەرىزاتلارنى قوشۇپ داغدۇغا، ھەشەمەت بىلەن يولغا سالپتۇ. پادىشاھ مارۇت قۇتلۇقشاھقا ئۆتكەن ئەھۋاللارنى تەپسىلىي بايان قىلىپ مەكتۇپ يېزىپتۇ ھەم ئەپۇ سوراپ ئۆزرە بايان قىپتۇ. تابانى ئەكەلگەن پەرىلەر يول باشلاپ مېڭىپتۇ. ئۇلار ئاخىر قۇتلۇقشاھنىڭ شەھىرىگە كەپتۇ. بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ قۇتلۇقشاھنىڭ خۇشلۇقى ئىچىگە سىغماي قاپتۇ ۋە يۇرت كاتتىلىرىنى باشلاپ ئوغلىنىڭ ئالدىغا چىقىپتۇ. ئاتا - بالا قۇچاقلىشىپ، يىغلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ. ھەممە تەسىرلىنىپ يىغا - زار قىپتۇ. شۇنداق قىلىپ ماھان بىلەن تابان بۇ شەھەردە بىر ئاي تۇرۇپتۇ. قۇتلۇقشاھ ماھان بىلەن تابانىڭ بېشىنى قوشۇپ قويۇش ھەققىدە پادىشاھ مارۇتقا مەكتۇپ يوللاپتۇ. پادىشاھ مارۇت بۇنىڭغا جاۋابەن: «مېنىڭ نىيىتىممۇ ماھان بىلەن تابانىڭ بېشىنى قوشۇپ قويۇش ئىدى. ئۆزلىرىنىڭ مەسلىھەتىنى تامامەن ماقۇل كۆرىمەن» دېگەن مەزمۇندا مەكتۇپ قايتۇرۇپتۇ.

قۇتلۇقشاھ نۇرغۇن سوۋغا - سالاملار بىلەن تابان ۋە ماھانى بىرگە ئېلىپ پادىشاھ مارۇتنىڭ ھۇزۇرىغا يېتىپ

كەپتۇ. قۇتلۇقشاھ كۆپ ئىززەت ـ ھۆرمەتكە سازاۋەر بوپ-
تۇ. مارۇت قۇتلۇقشاھتىن تەكرار ئەپۇ سوراپتۇ. پادىشاھ
مارۇت شەھەر خەلقىگە ناھايىتى كاتتا، داغدۇغىلىق توي
مۇراسىمى ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، ماھاننى تابانغا نىكاھلاپ قو-
يۇپتۇ. توينى تۈگىتىپ ئارىدىن بىرقانچە كۈن ئۆتكەندە،
قۇتلۇقشاھ تابان بىلەن ماھاننى ئېلىپ ئۆز يۇرتىغا قايتىپ
كەپتۇ ھەمدە يۇرت ئەھلىگە كاتتا توي ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ.
تابان بىلەن ماھاننى ھەممە قۇتلۇقلاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن
تابان بىلەن ماھان پادىشاھ مارۇتنىڭ قېشىدىمۇ، قۇتلۇق-
شاھنىڭ قېشىدىمۇ تۇرۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئارىدىن ئىك-
كى ـ ئۈچ يىل ئۆتۈپتۇ. بەختكە قارشى قۇتلۇقشاھ ۋاپات بو-
لۇپ كېتىپتۇ. يۇرت ئەھلى مەسلىھەتلىشىپ، تاباننى دادىسى-
نىڭ ئورنىغا پادىشاھ قىپتۇ. تابان ئەلنى ئادالەت بىلەن
سوراپتۇ، خەلق ئاسايىشلىقتا ئۆتۈپتۇ، يۇرت ئەھلى بۇنىڭدىن
رازى بوپتۇ.

ئەڭگۈشتەر

بار ئىكەن، يوق ئىكەن، بۇرۇنقى زاماندا ئاجايىپ قۇدرەتلىك بىر خانلىق بولغانىكەن. بۇ خانلىقتا ئەجدادىدىن بىر ئەڭگۈشتەر مىراس قالغانىكەن. شۇ ئەڭگۈشتەرنىڭ خاسىيىتىدىن بۇ يۇرتنىڭ ھاۋاسى ئىللىق، يېرى مۇن- بەت، سۈيى ئەلۋەك بولۇپ، خەلق خاتىرجەم، باياشات ياشاپ كېلىۋاتقانىكەن.

خانلىق داۋام قىلىپ نۆۋەت زۇمرەت شاھقا كەپتۇ. زۇمرەت شاھ تەختكە ئولتۇرغاندىن كېيىن ئەيش - ئىش- رەتكە، ناشايان ئىشلارغا بېرىلىپ، ئەلنى ئۇنتۇپ، ئاتا - بوۋىسىنىڭ روھىغا يات ئىشلارنى قىلىپ يۈرۈپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە زۇمرەت شاھ چاربېغىغا سورۇن تۈزۈپ، ئەڭگۈشتەرنى داستىخان ئۈستىگە تاشلاپ قويۇپ، چېكىملىكتىن كېيىن ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان بىر كېنى- زىكى بىلەن پەيز سۈرۈۋاتقانىكەن، تۇيۇقسىز ھاۋا تۇتۇ- لۇپ، چاقماق چېقىپ، گۈلدۈرماما دەھشەتلىك گۈلدۈرلەپ، كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە قارا بوران چىقىپ، باغنى

قاراڭغۇلۇق قاپلاپ، بىرئاز ئۆتكەندىن كېيىنلا ھاۋا سوزۇ-لۇپ كېتىپتۇ. زۇمرەت شاھ خاسىيەتلىك ئەڭگۈشتەرنى قويغان يەرگە كېلىپ قارىسا، ئەڭگۈشتەر يوق تۇرغۇدەك. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن زۇمرەت شاھ: «ئاھ، مېنىڭ ئەڭگۈش-تەرىم!» دەپ نالە قىپتۇ ۋە ئۇنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ھەممە يەر ئاختۇرۇلۇپتۇ، لېكىن ئەڭگۈشتەر تېپىلماپتۇ.

شۇ كۈندىن باشلاپ بۇ يۇرتتىكى پاراۋانلىق، خاتىر-جەملىك چىرىغى ئۆچۈپ، يۇرتتا توپىلاڭ كۆتۈرۈلۈپ، خەلق سەرسان بولۇشقا باشلاپتۇ. زۇمرەت شاھ ئۆزىنىڭ قىلغان-ئەتكەنلىرىگە پۇشايمان قىلىپ: «كىمدەكىم ئاتا - بوۋامدىن مىراس قالغان ئاشۇ خاسىيەتلىك ئەڭگۈشتەرنى تېپىپ كەلسە، پادىشاھلىق تەختىمنى شۇنىڭغا ئۆتۈنۈپ بېرىمەن» دەپ جاكارلاپتۇ.

جاكارچىلار پادىشاھنىڭ سۆزىنى كۈندە ئۈچ قېتىم كوچىغا چىقىپ جاكارلىسىمۇ، ھېچكىم ئوتتۇرىغا چىقماپ-تۇ. پادىشاھ بۇنىڭدىن كۆپ ئەنسىرەپتۇ.

شۇ يۇرتنىڭ خىلۋەت بىر مەھەللىسىدە ئاق كۆڭۈل بىر ئوتۇنچى بوۋاي بار ئىكەن، خۇدا ئۇنىڭغا ئۈچ ئوغۇل، بىر پالتا، بىر تال ئارغامچىدىن باشقا نەرسە ئاتا قىلمىغا-نىكەن.

بوۋاي بىر كۈنى بازاردا ئوتۇن سېتىۋېتىپ، پادى-شاھنىڭ جاكارچىلىرىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ كەچتە ئۆيگە قايتىپ كېلىپ، كۆرگەن - ئاڭلىغانلىرىنى ئوغۇللىرىغا

سۆزلەپ بېرىپتۇ. ئوغۇللار ئاتىسىنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاڭلاپ جىمىپ كېتىپتۇ. خېلىدىن كېيىن كەنجى ئوغلى ئورنىدىن تۇرۇپ:

— ئاتا، پادىشاھ يوقاتقان ئاشۇ ئەڭگۈشتەرنى تېپىپ كېلىشىمگە رۇخسەت بەرسىڭىز، — دەپتۇ. بوۋاي:

— ئوغلۇم، مەقسىتىڭ نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ. كەنجى ئوغۇل:

— خاسىيەتلىك ئەڭگۈشتەرنى تېپىپ كېلىپ، ۋەيران بولغان يۇرتنى، سەرسان بولغان خەلقنى قۇتقۇزۇش، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. بوۋاي ئوغلىنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ:

— ئوغلۇم، ئالla مۇرادىڭنى ھاسىل قىلسۇن، — دەپ دۇئا قىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا بىر قىلىچ سوۋغا قىپتۇ. ئىككى ئاكىسىمۇ ئۇكىسىنىڭ جاسارىتىگە قايىل بولۇپ، ئۇكىسى

بىلەن بىرگە بېرىشقا بەل باغلاپتۇ.

ئاكا ـ ئۇكا ئۇچىسى ھەربىرى بېلىگە يەتتىدىن ناننى چىگىپ، مۇرىسىگە بىر قاپاقتىن سۇنى ئارتىپ يولغا چىقىپتۇ. شۇ ماڭغىنىچە يەتتە كېچە ـ كۈندۈز توختىماي يول يۈرۈپ، ئىككى يىنى ئاسمان ـ پەلەك تاغ، ئالدى چەكسىز كەتكەن بىر جىرانىڭ ئېچىگە كىرىپ قاپتۇ. ئۇلار شۇ جىرانىڭ ئىچىدىن چىقىپ كەتكۈچە نىنىنى يەپ، سۇينى ئىچىپ تۈگىتىپتۇ. ئۇلار يول يۈرگەنسېرى ماغدۇرىدىن كېتىپ، تامىقى قۇرۇپ، لەۋلىرى يېرىلىپتۇ. ئۇلار شۇ ھالەتكە چۈشۈپ قالغاندا، ئالدىغا توقسان گەز ئېگىزلىكتە بىر ئالما دەرىخى ئۇچراپتۇ. ئىككى ئاكىسى ئارام ئېلىشنى ئېيتىپتۇ، كەنجى ئوغۇل سەپەرنى داۋاملاشتۇرۇشنى ئېيتىپتۇ. ئاخىر كۆپ تالاش ـ تار-تىشتىن كېيىن ئارام ئېلىش قارارىغا كەپتۇ.

ئۇلار ئالمىنىڭ سايىسىگە كېلىپ يېتىپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي كەنجى ئوغۇل ئۇيقۇغا غەرق بوپتۇ. ئىككى ئاكى-سىنىڭ قورسىقى ئاچ بولغاچقا، كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمەپتۇ، شۇنداقتىمۇ ئوتتۇرانچى ئاكىسى كۆزىنى چىڭ يۇمۇپ يې-تىۋاپتۇ. چوڭ ئاكىسى ئۇيقۇسى كەلمىگەچكە، ئالمىنىڭ شاخلىرىغا قارىسا، قوش مۇشتتەك قىزىرىپ پىشقان بىر تال ئالما كۆن نۇرىدا چاقناپ تۇرغۇدەك. ئۇ بۇ ئالمىنى يېيىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ ئالما دەرىخىگە يامىشىپتۇ. ئۇ ھېلىقى ئالما بار شاختىكى بىر

تاختىغا يېزىلغان: «بۇ ئالمىنى يېيىشكە پېتىنغانلىكى جانلىق تاشقا ئايلىنىپ كېتىدۇ» دېگەن خەتنى كۆرۈپتۇ، لېكىن بۇنىڭغا پەرۋا قىلماي يۇقىرىغا ئۆرلەپتۇ. ئۇ ئالما تۇرغان شاخقا چىقىپ، ئەمدى ئالمىغا قول ئۇزاتقانىكەن، دەسسىگەن شېخى يىرىلىپ كېتىپتۇ، ئالمىمۇ ئۈزۈلۈپ ئوتتۇرانچى ئوغۇلنىڭ مەيدىسىگە پوككىدە چۈشۈپتۇ. ئۇ چۆچۈپ كۆزىنى ئاچسا، بىر تال ئالما مەيدىسىدە تۇرغۇدەك. ئۇ ئاللاتائالا ماڭا تاشلاپ بەرگەن چېغى دەپ، ئالمىنى شۇنداق ئاغزىغا ئاپىرىپتىكەن، چىشى ئالمىغا تېگىپلا تاشقا ئايلىنىپ قاپتۇ.

شۇ ۋاقىتتا چوڭ ئوغۇل ئالمىنىڭ شاخلىرىغا دەسسەپ يەرگە چۈشۈۋاتقاندا يىقىلىپ كېتىپ، ئالمىنىڭ تۈۋىدىكى تاشقا بېشى تېگىپ، بېشى ئىككى پارچە بولۇپ كېتىپتۇ. كەنجى ئوغۇل «گۈپ !» قىلغان ئاۋازدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ قارىسا، چوڭ ئاكىسى قانغا مىلىنىپ، ئوتتۇرانچى ئاكىسى تاشقا ئايلىنىپ ياتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ ۋە بۇنىڭ نېمە سىر ئىكەنلىكىنى بىلىش ئۈچۈن ئەتراپقا قاراپتۇ. ئوتتۇرانچى ئاكىسىنىڭ يېنىدا مەي بولۇپ پىشقان بىر تال قىپقىزىل ئالمىنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئالما سەۋەبىدىن پالاكەتكە ئۇچرىغانلىقىنى، بۇ ئالمىدا بىر سىر بارلىقىنى پەملەپ، ئالمىنى ئاستا ئېلىپ خۇرجۇنغا سېلىپ، ئاكىلىرى ئۈچۈن زار - زار يىغلاپ، يولىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ.

كەنجى ئوغۇل شۇ ماڭغىنىچە يەنە يەتتە كېچە - كۈن-

دۇز يول يۈرۈپ بىر ئورمانلىققا قەدەم قويۇشىغا، قۇلىقىغا ھەسەل ھەرىسىنىڭ غوڭۇلدىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. ئۇ ئاۋاز چىققان تەرەپكە قاراپ ئازراق ماڭغاندىن كېيىن، ئۇ-نىڭ ئالدىنى بىر يولۋاس توسۇپتۇ. كەنجى ئوغۇل ئاتىسى بەرگەن قىلىچنى يولۋاسنىڭ بوينىغا شۇنداق قاتتىق ئۇ-رۇپتۇكى، يولۋاسنىڭ كاللىسى تېنىدىن چورت ئۈزۈلۈپ يەرگە چۈشۈپتۇ. دەل شۇ ۋاقىتتا يولۋاسنىڭ بۇرنىدىن بىر ھۆۋقۇش چىقىپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ. بۇنىڭ بىلەن يولۋاس بىر كۆتەككە ئايلىنىپ قاپتۇ. كەنجى ئوغۇل ئۆزد-نىڭ سېھىرلەنگەن ماكانغا كىرىپ قالغانلىقىنى بىلىپ، دىققەت قىلىپ مېڭىپتۇ. ئۇ يولۋاسنى ھالاك قىلىپ ئالا-ھازەل يېرىم كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن، ئالدىدا يوغان بىر پارچە گىلەمنى تارتىپ قويغاندەك بىرنەرسە كۆرۈنۈپ-تۇ. ئۇ سەپسىلىپ قارىسا، ئۇنىڭ ئۈستىدە بىرنەرسە مى-دىرلاپ يۈرگۈدەك، ئۇ تېخىمۇ يېقىن بېرىپ قارىسا، گىلەم ئەمەس، دۆنىڭ ئىككى تۈپ دەرەخكە توقۇغان تورى بولۇپ، ئاشۇ تورغا بىر ھەسەل ھەرىسى چۈشۈپ قالغانىكەن. ئۇ ھەسەل ھەرىسىنى كېپىنەكتەك چوڭلۇقتىكى بىر دۆ يېيىش-نى قەستلەپ تۇرغانىكەن. كەنجى ئوغۇل قىلىچنى چىقد-رىپ تورنى كېسىپ، دۆنى ئۆلتۈرۈپ، ھەسەل ھەرىسىنى توردىن ئاجرىتىپ قويۇپ بېرىپتۇ. ھەسەل ھەرىسى ئەگىپ ئۇچۇپ كېلىپ ئۇنىڭ مۈرىسىگە قونۇپ، ئادەمدەك زۇۋانغا كىرىپ:

— ھەي رەھىمدىل ئىنسان، سەپىرىڭ قايان؟ مېنى نېمە ئۈچۈن قۇتۇلدۇرۇپ قالدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

كەنجى ئوغۇل ئۆزىنىڭ سەپەرگە چىقىش مەقسىتىنى ۋە كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەپ بولۇپ:

— سېنى خالىس نىيەتتە قۇتقۇزۇپ قويدۇم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

— سەپىرىڭ خاسىيەتلىك سەپەر ئىكەن، مەنمۇ ساڭا ياردەم قىلاي، — دەپ ھەسەل ھەرىسى كەنجى ئوغۇلغا قوشۇلۇپ يولغا چىقىپتۇ.

ئۇلار ئىككىسى سەپەرنى بىرلىكتە داۋاملاشتۇرۇپ، ئورمانلىقتىن چىقىپ بىر يايلاققا يېتىپتۇ. ئۇلار يايلاقتا چىققان ھامان چىرقىرىغان ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. ھەسەل ھەرىسى بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپلا، ئۇنىڭ مۇرىسىدىن ئۇچۇپ ئالدىدا يول باشلاپ مېڭىپتۇ. بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئالدىنى تورپاقتەك زور بىر كۆك بۆرە توسۇپتۇ. كەنجى ئوغۇل قولىغا قىلىچنى ئاپتۇ، ھەسەل ھەرىسى ئۇچۇپ كېلىپ بۆرىنىڭ كۆزىگە قونۇپتۇ، بۆرە كۆزىنى ئاچالماي قاپتۇ. كەنجى ئوغۇل پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ بىر قىلىچ ئۇرغانىكەن، بۆرە ئىككى پارچە بولۇپ كېتىپتۇ. شۇ ھامان بىر قاغا ئۇچۇپ كېتىپ، بۆرىنىڭ ئورنىدا بىر قوڭۇر تېرە قاپتۇ. ئۇلار بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن بىر ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ ۋە ئالدىغا يوغان بىر تاش ئۇچراپتۇ. ئاۋاز شۇ تاشنىڭ ئاستىدىن چىقىۋاتقانىكەن. ھەسەل ھەرىسىمۇ ئاشۇ

تاشنىڭ ئۈستىگە قونۇپتۇ. كەنجى ئوغۇل تاشنىڭ تېگىگە قارىسا، بىر تۇلۇمچاشقان تاشنىڭ ئاستىغا بېسىلىپ قالغا-نىكەن. كەنجى ئوغۇل تاشنى دومىلىتىپ چاشقاننى چىقىد-رىپ قويۇپتۇ. تولۇمچاشقان يەتتە قەدەم يەرگە يۈگۈرۈپ بېرىپ توختاپ، كەينىگە قاراپ:

— ئەي ئادەمزات، سېنىڭ قەدىمىڭ نېمە مەقسەتتىن بۇ يەرگە يەتتى؟ نېمە مەقسەتتە مېنى قۇتقۇلدۇرۇپ قالدىڭ؟ نەگە بارماقچىسەن؟ — دەپ ئادەمدەك سوراپتۇ.

كەنجى ئوغۇل سەپەرگە چىقىش مەقسىتىنى، سەپەردە كۆرگەنلىرىنى سۆزلەپ كېلىپ:

— سېنى خالىس نىيەتتە قۇتقۇزدۇم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. تۇلۇمچاشقان بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ:

— سەپىرىڭ خاسىيەتلىك سەپەر ئىكەن، مەقسىتىڭگە يېتىش ئۈچۈن مەنمۇ ساڭا ياردەم قىلاي، — دەپ ئۇلارغا قوشۇلۇپتۇ.

ئۇلار ئۈچى سەپەرنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. شۇ ماڭغىنىچە بىر قومۇشلۇققا يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇلار قومۇشلۇقتا بىر كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن، مۈشۈكنىڭ مياۋلىغان ئاۋا-زى ئاڭلىنىپتۇ. بۇ ئاۋازنى ھەسەل ھەرىسى ئاڭلاپ يەنە يول باشلاپتۇ. ئۇلار ھەسەل ھەرىسىنىڭ كەينىدىن مېڭىپ ئۆرۈلۈپ كېتەي دەپ قالغان، ئۆتمىتۆشۈك بولۇپ ھۆۋقۆش باللاپ كەتكەن بىر ئەسكى سوقمىنى كۆرگەندە، ئالدىنى يوتىدەك يوغانلىقتىكى بىر يىلان توسۇپتۇ. كەنجى ئوغۇل

قولىغا قىلىچنى ئاپتۇ. تۇلۇمچاشقان يىلانغا ئېتىلىپتۇ. يىلان شۇنداق دەم تارتقانىكەن، تۇلۇمچاشقان يىلاننىڭ ئاغ-زىغا كىرىپ كېتىپتۇ، شۇ ھامان يىلاننىڭ ئاغزىدىن تۇتۇن چىقىپ قومۇشلۇقنى قاپلاپتۇ. كەنجى ئوغۇل قىلىچ بىلەن يىلاننىڭ بېشىنى كېسىپ تاشلاپتۇ. تۇلۇمچاشقان يىلاننىڭ قورسىقىنى تېشىپ چىقىپتۇ. يىلاننىڭ ئورنىدا بىر تال قىل ئارغامچا قېلىپ، بىر قۇزغۇن ئۇچۇپ كېتىپتۇ. ئاز-دىن ئۇلار ھېلىقى ئەسكى سوقما تۇۋىگە بېرىپ بىر مۇ-شۇكنى كۆرۈپتۇ، مۇشۇك قاپقانغا چۈشۈپ قالغانىكەن. كەنجى ئوغۇلنىڭ مۇشۇككە ئىچى ئاغرىپ، ئۇنى قاپقاندىن چىقىرىپ قويغانىكەن، مۇشۇكمۇ يەتتە قەدەم نېرىسىغا بېرىپ توختاپ كەينىگە قاراپ، زۇۋانغا كېلىپ:

— ئەي ئادەمزات، بۇ يەرگە نېمە سەۋەبتىن قەدىمىڭ يەتتى؟ مەن مۇشۇ ھالەتتە ياشىغىلى يەتتە يىل بولغان، بۈگۈن جېنىمدىن ئۈمىد ئۈزۈپ نالە قىلىۋاتاتتىم، نېمە سەۋەبتىن مېنى قۇتۇلدۇرۇپ قالدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

كەنجى ئوغۇل سەپەرگە چىقىش مەقسىتىنى، سەپەر جەريانىدىكى كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەپ كېلىپ:

— سېنى خالىس نىيەتتە قۇتقۇزدۇم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. مۇشۇك ئۇنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ:

— سەن خالىس نىيەت بىلەن مېنى قۇتۇلدۇرۇپ قوي-غانىكەنسەن، مەنمۇ سېنىڭ مەقسىتىڭنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ياردەم قىلاي، — دەپ ئۇلارغا قوشۇلۇپ مېڭىپتۇ.

ئۇلار يولنى بىر ھەپتە داۋاملاشتۇرۇپ بىر تاغنىڭ باغرىغا يېتىپ بارغاندا، كەنجى ئوغۇلغا ھاردۇق يېتىپ، قەدەم ئېلىشقا ماجالى، ئۆرە تۇرۇشقا دەرمانى قالماپتۇ. ئۇ شۇ ھالەتتە ھەمراھلىرىغا ئۆز ھالىنى ئىزھار قىلىپ، بىرئاز ئارام ئېلىۋېلىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. ھەمراھلىرى ئۇنىڭ تەلىپىگە قوشۇلۇپ:

— سەن ئارام ئالغاچ تۇر، بىز ئەتراپنى كۆزىتىپ، ماڭار يولىمىزنى كۆرۈپ كېلەيلى، — دەپتۇ. كەنجى ئوغۇل ماقۇل بوپتۇ.

كەنجى ئوغۇل بېشىنى بىر تاشقا قويۇشى بىلەن كۆزى ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. شۇ ھامان بىر چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە ئاپئاق ساقاللىق، نۇرانە يۈزلۈك بىر بوۋاي نامايان بوپتۇ. بوۋاي كەنجى ئوغۇلغا قاراپ:

— ئەي ئوغلۇم، سەپىرىڭ قايان، مۇرادىڭ نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ. كەنجى ئوغۇل:

— مەقسىتىم يوقالغان خىسلەتلىك ئەڭگۈشتەرنى تېپىپ كېلىپ، ئەلنى قۇتقۇزۇش، — دەپ

سەپەر قىلىش مەقسىتىنى ئېيتىپتۇ. بوۋاي ئۇنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ:

— ئوغلۇم، نىيىتىڭ خالىس ئىكەن، ساڭا يول كۆرسىتەي. مۇشۇ تاغدىن ئۆتسەڭ دىۋىلەر ماكانىغا يېتىسەن، سەن ئىزدەپ يۈرگەن ئەڭگۈشتەر ئاشۇ دىۋىلەر پادىشاھىنىڭ قولىدا. خۇدا ساڭا يار بولسۇن، سەپىرىڭ قۇتلۇق بولسۇن. تۇر ئورنۇڭدىن ! — دەپ ۋارقىراپتۇ.

كەنجى ئوغۇل چۆچۈپ كۆزىنى ئاچسا چۈشى ئىكەن. چۈشىنىڭ خاسىيىتىدىنمۇ، ئەيتاۋۇر ئۇنىڭ ماغدۇرى ئەسلىگە كەپتۇ. شۇ چاغدا ئۇنىڭ ھەمراھلىرى قايتىپ كەپتۇ. ئۇ چۈشىنى ئۇلارغا سۆزلەپ بېرىپ:

— ھەر نېمە بولسا ئەڭگۈشتەرنىڭ بار جايى ئېنىقلاندى. قالغان ئامالنى شۇ يەرگە بارغاندا قىلايلى، — دەپ ھەمراھلىرىنى باشلاپ مېڭىپتۇ. شۇ ماڭغىنىچە تاغنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ دىۋىلەر ماكانىغا يېتىپ كېلىپ، ئەتراپتىكى بەزى جانلىقلارنىڭ بېشىنىڭ، بەزى جانلىقلارنىڭ پۇتىنىڭ تاشقا ئايلانغانلىقىنى، بەزىلىرىنىڭ يا ئادەمگە، يا ھايۋانغا ئوخشىمايدىغان غەلىتە تۇسكە كىرىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ تېنى شۈركۈنۈپتۇ. يەنە بىر تەرەپكە قارىسا، چوڭلۇقى مۇشۇكتەك چايانلار، توملۇقى يوتىدەك يىلانلار خىرىس قىلىپ تۇرغۇدەك. يەنە بىر تەرەپكە قارىسا، تورپاقتەك - تورپاقتەك يولۋاس، بۆرىلەر خىرىس قىلىشىپ تۇرغۇدەك، ئۇلارنىڭ كۆپلۈكىدىن سانىنىمۇ بىلگىلى بول-

مغۇدەك. كەنجى ئوغۇل بۇلارنى كۆرۈپ، چۈشىدىكى بوۋاي-نىڭ سۆزىنى ئېسىگە ئاپتۇ. شۇ چاغدا ھەسەل ھەرىسى يەنە زۇۋانغا كىرىپ:

— ئەي ئادەمزات، سەن يەنە ئالدىڭغا ماڭساڭ، ئۆزۈڭ كۆرۈۋاتقان ئاشۇ جانلىقلارغا ئوخشاش يا بېشىڭ، يا بې-لىڭ، يا پۇتۇڭ تاشقا ئايلىنىدۇ. ئۇ چاغدا مەقسىتىڭگە يەتمەك ئۇياقتا تۇرسۇن، بۇ جايدىن مەڭگۇ كېتەلمەيسەن. ئەڭ ياخشىسى، مەن ئۇچۇپ كىرىپ ئەگۈشتەرنىڭ نەدى-لىكىنى بىلىپ چىقاي، شۇ چاغدا قالغان مەسلىھەتنى قى-لىشايلى، — دەپ ئۇچۇپ دىۋىلەر ماكانىغا كىرىپ كېتىپتۇ.

ھەسەل ھەرىسى قىرىق بىر سېھىرلەنگەن دەرۋازىدىن ئۆتۈپ، دىۋىلەر پادىشاھىنىڭ ئوردىسىغا كىرىپ قارىسا، دىۋىلەر پادىشاھى ئۇخلاپ ياتقانىكەن. ھەسەل ھەرىسى ھەم-مە يەرنى ئىزدەپمۇ خاسىيەتلىك ئەگۈشتەرنى تاپالماپتۇ. ئاخىر دىۋىلەر پادىشاھىنىڭ بۇرنىنىڭ ئىچىگە كىرمەكچى بولغانىكەن، ئۇنىڭ بۇرنىنىڭ ئىچىدىن ۋالىلداپ نۇر چې-چىۋاتقان بىرنەرسىنى كۆرۈپتۇ. ئۇ سىنچىلاپ قارىسا، ئەگۈشتەر ئىكەن. ھەسەل ھەرىسى ئەگۈشتەرنى كۆرۈپ ئۇچۇپ يېنىپ چىقىپتۇ. ئۇ ھەمراھلىرىغا:

— دىۋىلەر پادىشاھىنىڭ يېنىغا كىرىش ئۈچۈن قىرىق بىر سېھىرلەنگەن دەرۋازىدىن ئۆتۈش كېرەككەن، بىز ئىز-دىگەن ئەگۈشتەر دىۋىنىڭ بۇرنىدا ئىكەن، — دەپ كۆر-گەن - بىلگەنلىرىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. كەنجى ئوغۇل

قانداق قىلىش توغرۇلۇق باش قاتۇرۇپ تۇرغاندا، تۇلۇم-چاشقان:

— مەن تۆشۈك تېشىپ دىۋىلەر پادىشاھىنىڭ ئوردىسىغا يول ئاچاي، مۈشۈك كەينىمدىن كىرىپ ئەڭگۈشتەرنى ئوغرىلاپ چىقسۇن، — دەپتۇ. كەنجى ئوغۇل قوشۇلۇپتۇ.

تۇلۇمچاشقان تۆشۈك تېشىشكە باشلاپتۇ، ھەش - پەش دېگۈچە تاغدەك تۇپىنى دۆۋىلىۋېتىپتۇ. بىرئازدىن كېيىن تۇلۇمچاشقان قايتىپ چىقىپ:

— تۆشۈك دىۋىلەر پادىشاھىنىڭ ئوردىسىغا يەتتى. ئەمدى مۈشۈك كىرىپ ئەڭگۈشتەرنى ئاچىقسۇن، — دەپتۇ. مۈشۈك:

— مەن ئەڭگۈشتەرنى دىۋىنىڭ بۇرنىدىن قانداق چىقىرىمەن؟ — دەپ سوراپتۇ. بۇ گەپ ھەممىسىنىڭ بېشىنى قاتۇرۇپتۇ. شۇ چاغدا تۇلۇمچاشقان يەنە:

— مەن مۈشۈك بىلەن يەنە بىر كىرسەم بولغۇدەك، — دەپ، مۈشۈك بىلەن بىرگە تۆشۈككە كىرىپ كېتىپتۇ.

مۈشۈك بىلەن تۇلۇمچاشقان دىۋىلەر پادىشاھىنىڭ ئوردىسىغا كىرىپتۇ. ئۇلار قانداق قىلىش توغرۇلۇق مەسلىھەتلىشىپتۇ. ئاخىر تۇلۇمچاشقان:

— مەن دىۋىنىڭ بۇرنىنىڭ تۆشۈكىگە كىرىپ ئۆز ھۈنىرىمنى ئىشقا سېلىپ تاتىلايمەن. ئۇ چىدىيالماي چۈشكۈرىدۇ، شۇ چاغدا ئەڭگۈشتەر چۈشسە ئەجەب ئەمەس. ئەڭگۈشتەر چۈشكەن ھامان سەن ئېلىپ قاچقىن، — دەپ-

تۇ. مۇشۇك ماقۇل بوپتۇ.
تۇلۇمچاشقان ئۇخلاپ ياتقان دىۋنىڭ بۇرنىنىڭ تۆشۇ-كىگە كىرىپ، بۇرنىنى تاتىلاپتۇ، دىۋە چىدىيالماي قاتتىق بىر چۈشكۈرگەنىكەن، بۇرنىدىن قارا بوران چىقىپ، بوران بىلەن تەڭ ئەڭگۈشتەر ھەم تۇلۇمچاشقانمۇ بىللە ئېتىلىپ چىقىپ كېتىپتۇ. مۇشۇك شۇ ھامان ئەڭگۈشتەرنى چىش-لەپ ئۆزىنى تۆشۈككە ئېتىپتۇ، ئۇنىڭ كەينىدىن تۇلۇم-چاشقانمۇ قېچىپ چىقىپتۇ. ئۇلار ساق - سالامەت ئەڭ-گۈشتەرنى ئاچىقىپ كەنجى ئوغۇلغا تاپشۇرۇپ بېرىپتۇ. ئۇلار بۇ يەردە ھايال بولماي دەرھال كەينىگە يېنىپتۇ. شۇ ماڭغىنىچە كەينىگە قارىماي يەتتە كېچە - كۈندۈز يول يۈرۈپتۇ.
ئۇلار يەتتە كۈن يول يۈرۈپ بولغاندا دىۋە ئويغىنىپ، بۇرنىدىكى ئەڭگۈشتەرنىڭ يوقالغانلىقىنى بىلىپ بىر سىلكىنىپ قۇيۇنغا ئايلىنىپ ئۆزىنى تۆشۈككە ئېتىپتۇ. دىۋە تۆشۈكتىن چىقىپ قارا بورانغا ئايلىنىپ، ئۇلارغا يېتىشىپ:
— توختاش، ئەڭگۈشتەرنى چىقىرىش ! — دەپ دەھ-شەتلىك ۋارقىراپتۇ.
كەنجى ئوغۇل دىۋنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئورنىدا تۇرۇپ قاپتۇ. دىۋە ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ:
— ھەي ئادەمزات، سېنىڭ يۈرىكىڭ ئەجەب چوڭكىنا؟ مەن سېنىڭ شۇ يۈرىكىڭنى سۇغۇرۇپ يېمەيدىغان بول-

سام ! ـــ دەپ كەنجى ئوغۇلنىڭ سول كۆكسىنى چاڭگال-
لىغانىكەن، ئاكىلىرىنىڭ جېنىغا زامىن بولغان سېھىرلىك
ئالما دۇۋىنىڭ قولىغا چىقىپ قاپتۇ. دۇۋە ئالمىغا قاراپ:
ـــ سېنىڭ يۈرىكىڭ مۇشۇنچىلىكما؟ مانا، سېنىڭ
يۈرىكىڭنى يېگىنىمنى كۆر! ـــ دەپ ئاغزىغا سېلىپ بىر
چاينىغانىكەن، دۇۋە شۇ زاماتلا تاشقا ئايلىنىپ كېتىپتۇ.
ئۇلار دۇۋىلەر پادىشاھىنىڭ قولىدىن ساق - سالامەت
قۇتۇلۇپ چىقىپ، چۆل - جەزىرىلەردىن ئۆتۇپ، كەنجى
ئوغۇلنىڭ ئىككى ئاكىسى پالاكەتكە ئۇچرىغان ئالما دەرىخى
تۈۋىگە كەپتۇ. كەنجى ئوغۇل يېنىدىكى ئەڭگۈشتەرنى چىد-
قىرىپ ئوتتۇرانچى ئاكىسىنىڭ كۆكسىگە يېقىپتۇ، ئاندىن
چوڭ ئاكىسىنىڭ پارچىلىنىپ كەتكەن بېشىنى بىر يەرگە
ئەكېلىپ ئەڭگۈشتەرنى بېشىغا قويۇپتۇ. ئۇلار:
ـــ ئۇھ، ئەجەب ئۇخلاپ كېتىپتىمىز، ـــ دەپ، تەڭلا
كۆزلىرىنى ئېچىشىپتۇ. كەنجى ئوغۇل خۇشال بولۇپ:
ـــ سىلەر ئۆلۈپ تىرىلدىڭلار، ـــ دەپ، بولغان ئەھۋالنى
سۆزلەپ بېرىپتۇ. ئىككى ئاكىسى ئەھۋالنى بىلىپ، توۋا
دەپ ياقىلىرىنى تۇتۇپ، ئۇكىسىغا مىننەتدارلىق بىلدۇ-
رۇپ، ئۆزلىرىنىڭ قىلغانلىرىغا پۇشايمان يېيىشىپتۇ.
شۇ چاغدا ھەسەل ھەرىسى، تۇلۇمچاشقان، مۇشۇكلەر
ئۇلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ:
ـــ بىزمۇ سىلەرگە ئوخشاش ئىنسان، بىزنىمۇ قۇتۇل-
دۇرۇپ قالساڭلار، ـــ دەپتۇ. كەنجى ئوغۇل ئۇلارنىڭ ئىل-

تىماسىنى قوبۇل قىلىپ، ئەڭگۈشتەرنى چىقىرىپ ئالدى بىلەن ھەسەل ھەرىسىنىڭ بەدىنىگە تەگكۈزگەنىكەن، ھەسەل ھەرىسى ئاستا - ئاستا چوڭلاپ ئاخىر ئاجايىپ چىرايلىق بىر ساھىبجامال مەلىكىگە ئايلىنىپتۇ. ئۇلار بۇنى كۆرۈپ ھەيران قېلىشىپتۇ. كەنجى ئوغۇل ئەڭگۈشتەرنى تۇلۇمچاشقان، مۇشۇكلەرنىڭ بەدىنىگە ياققاندىن كېيىن، ئۇلارمۇ ھەسەل ھەرىسىدەك ئاستا - ئاستا ئەسلىگە كېلىپ چىرايلىق مەلىكىلەرگە ئايلىنىپ قاپتۇ. قىزلار دەسلەپ يىگىتلەرگە قاراپتۇ، كېيىن بىر - بىرىگە قارىشىپ قۇچاقلىشىپ، ۋاي ئاچا دېسە، ۋاي سىڭىللىرىم، دەپ يىغلاشقا باشلاپتۇ. يىگىتلەر بۇنىڭ نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى بىلمەي ھەيران بولۇپ تۇرۇشقاندا، قىزلار يىغىسىنى توختىتىپتۇ. كەنجى ئوغۇل قىزلاردىن:

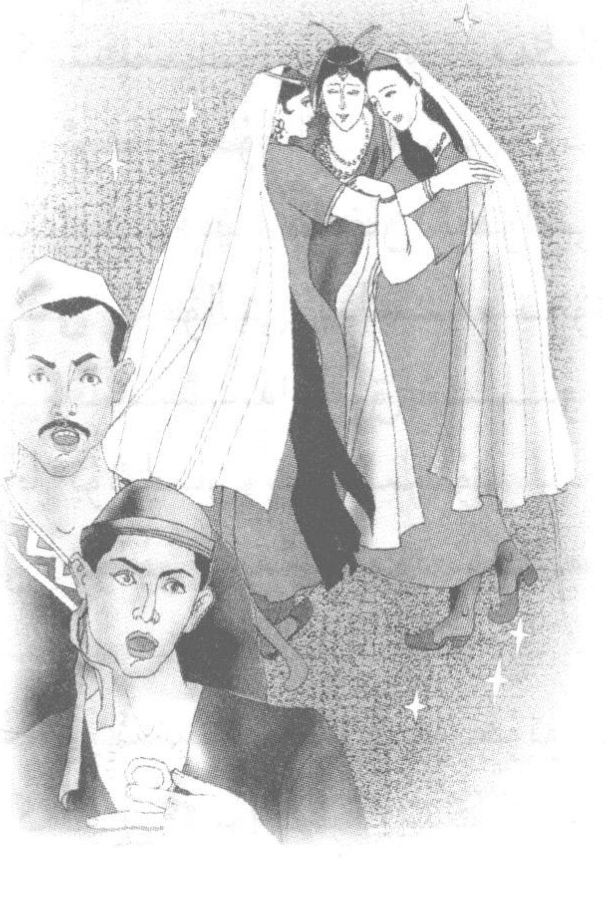

— بۇ زادى نېمە ئىش؟ — دەپ سوراپتۇ. قىزلارنىڭ چوڭى كەنجى ئوغۇلغا قاراپ:

— مەن بۇ قىزلارنىڭ ئاچىسى، — دەپ سۆز باشلاپتۇ، — سىز ئۆزىڭىزنىڭ زۇمرەت شاھنىڭ دۆلىتىدىن كەلگەنلىكىڭىزنى

ئېيتتىڭىز. بىز زۇمرەت شاھىنىڭ پادىشاھلىقىغا ئەڭ يې-
قىن قوشنا ئالىپ شاھىنىڭ قىزلىرى. ئاتام بىزنى ئە-
تىۋارلاپ چوڭ قىلدى. مەن ئون سەككىز ياشقا توشقان
يىلى ماڭا تەرەپ - تەرەپتىن ئەلچىلەر كېلىشكە باشلىدى.
ئاتام مەن بىلەن ئەلچىلەرگە قانداق جاۋاب بېرىش توغرۇ-
لۇق مەسلىھەتلەشتى. مەن ئاتامغا: «ئاۋۋال ئەلچى ئەۋەتكۈ-
چىلەرنى كۆرەيلى، ئاندىن ئۇلارغا جاۋابىنى بەرسەك» دەپ
جاۋاب بەردىم. ئاتام تەكلىپىمگە قوشۇلۇپ، ئەلچى ئەۋەت-
كەنلەرنىڭ ھەممىسىنى مېھماندارچىلىققا تەكلىپ قىلدى.
ئاتام چارباغدا كاتتا سورۇن تەييارلاپ، ئۇلارنى مېھمان قى-
لىشقا باشلىدى. مەن تەختىراۋاندا ئولتۇرۇپ يىگىتلەرنى
كۆزدىن كەچۈرۈۋاتاتتىم، تۇيۇقسىز دەھشەتلىك گۇلدۇرماما
گۇلدۇرلەپ، ھاۋا تۇتۇلۇپ، قارا بوران كېلىپ، چارباغنىڭ
ئىچىدە پاتىپاراقچىلىق باشلىنىپ، مەن بىلەن ھېچكىمنىڭ
كارى بولمىدى. بىر چاغدا بىر قۇيۇنتاز پىرقىراپ كېلىپ
مەن ئولتۇرغان تەختىراۋاننى ئايلىنىشقا باشلىدى. كېيىن-
كى ئىشلار ماڭا ئايان ئەمەس. مەن ھوشۇمغا كېلىپ كۆ-
زۇمنى ئاچسام، ئۆزگىچە جابدۇلغان ھۇجرىدا ياتقانلىقىمنى
كۆردۈم. چۆچۈپ ئورنۇمدىن تۇردۇم، ئۆزۈمنىڭ ھۇجرىسى
ئەمەس، ئەتراپتىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى غەلىتە. مەن
نېمە بولغانلىقىنى بىلمەي ئىشىكنى قاقتىم، ۋارقىرىدىم،
يىغلىدىم، لېكىن ھېچقانداق تىۋىش ئاڭلانمىدى، شۇندىلا
ئۆزۈمنىڭ قامىلىپ قالغانلىقىمنى بىلىپ، قورقۇپ

ھوشۇمدىن كېتىپتىمەن، كېيىن ھوشۇمغا كەلسەم، يېڭىنىمدا بەتبەشىرە بىر دىۋە ئولتۇرىدۇ. ئۇ:

«قەدىرلىكىم، سەن تۇغۇلغاندىلا مەن ساڭا ئاشىق بولغان، سەن بۇنى بىلمىگەچكە، باشقا يىگىتلەرنى تاللىماقچى بولدۇڭ، مەن بۇنىڭغا چىدىماي سېنى بىرئاز ئاۋارە قىلدىم. مېنىڭ تەكلىپىمنى قوبۇل قىلساڭ، مەن سېنى ئەركىنلىككە چىقىرىمەن» دېدى. مەن ئۇنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇشنىڭ كويىدا: «ماڭا بىر يىل مۆھلەت بەر، بولمىسا ئۆزۈمنى ئۆلتۈرۈۋالىمەن» دېدىم. دىۋە تەكلىپىمگە قوشۇلدى. ئۇ مېنى كۈندە بىر نۆۋەت كۆرۈپ چىقىپ كېتىدۇ. مەن شۇ ھالەتتە بۇ يەردىن قۇتۇلۇپ چىقىپ كېتەلمەيدىغانلىقىمنى ئويلاپ، ئۇنى ئالداش نىيىتىگە كەلدىم. بىر كۈنى ئۇنىڭ كىرىدىغان ۋاقتى يېقىنلىشىشىغا تامغا قاراپ يىغلاپ ئولتۇرۇۋالدىم. ئۇ ماڭا يالۋۇرۇپ:

«سۆيۈملۈكۈم، ساڭا نېمە بولدى؟ سېنى كىم خاپا قىلدى؟ »دەپ سورىدى. مەن:

«سەن خاپا قىلدىڭ» دېدىم. ئۇ:

«مەن سېنى نېمىدەپ خاپا قىلدىم؟» دەپ سورىدى. مەن:

«مەن بۇ يەردە يالغۇز قېلىپ قورقىدىكەنمەن. ئاخشىمى ماڭا ھەمراھ بولغۇدەك بىرەرى بولسا» دېدىم. ئۇ گەپ ـ سۆز قىلماي چىقىپ كەتتى. كەچتە ئۆزى كىرىپ يېنىمدا ئولتۇردى. بىر چاغدا ئولتۇرغان ئورنىدا سوزۇلۇپ يېتىپ

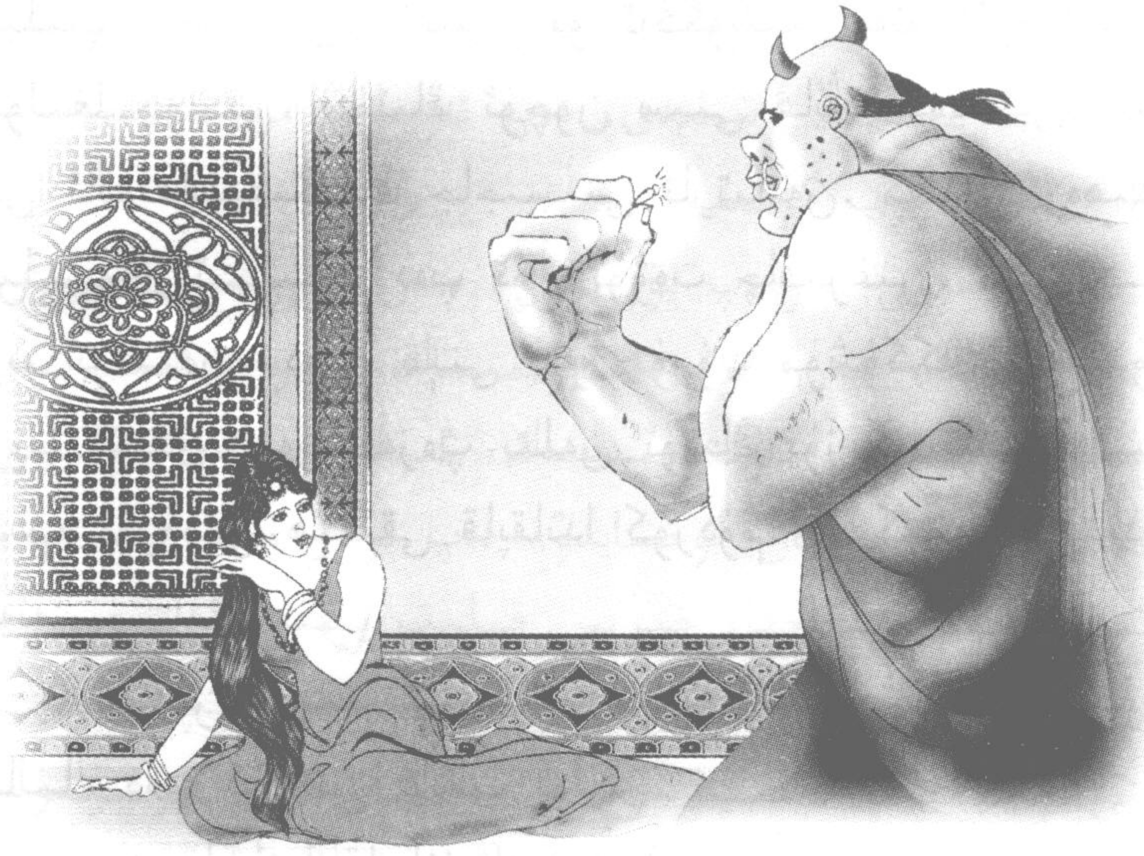

ئۆيقۇغا غەرق بولدى. شۇ چاغدا مەن ئۇنىڭ يېنىنى ئاخـ-
تۇرۇپ بىر ئۈزۈكنى تېپىۋالدىم، ئۈزۈكنى قولۇمغا سېلىپ
تاشقىرىغا چىقتىم، چۈنكى ئۇ ئىشىكنى ئېچىپ قويغانـ-
دى. ئىشىكتىن چىقىشىمغا، ئىشىك تۈۋىدە تۇرغان دىۋىلەر
ماڭا باش ئېگىپ يول بېرىشتى. مەن بۇ ئۈزۈكنىڭ خىسـ-
لەتلىكلىكىنى بىلىپ ئالدىمغا قاراپ مېڭىۋېرىپ، ھېلىقى
قومۇشلۇققا كەلگەندە كەينىمدىن دەھشەتلىك ۋارقىرىغان
ئاۋاز چىقتى، چۆچۈپ كەينىمگە قارىسام، دىۋە قارا بورانغا
ئايلىنىپ كېلىۋاتقانىكەن. مەن نېمە قىلىشىمنى بىلمەي
ۋارقىراپ قولۇمنى كۆتۈرگەنىدىم، دىۋە قولۇمدىكى ئۈزۈكـ-
نى چىقىرىۋېلىپ قاقاقلاپ كۈلدى، ئاندىن:
«سەن مېنى ئالداپ، سېھىر قايتۇرىدىغان ئەڭگۈشتەرنى

ئېلىپ قېچىپسەن. ياخشى، بۇ ئەڭگۈشتەر يەنە ئۆزۈمنىڭ قولىغا چۈشتى، شۇنىڭ ئۈچۈن سېنى هايات قويىمەن. مې-نى ئالدىغانلىقىڭنىڭ جاجىسىنى تارتىسەن. مەندىن رەھىم تىلىسەڭ «ئېبلىس» دەپ ئۈچ نۆۋەت چاقىرغىن، مەن ها-زىر بولىمەن» دەپ، مېنى بىر ھۆرۈپ مۈشۈككە ئايلاندۇ-رۇپ قويدى. مەن غەزەپ بىلەن ئۇنىڭ يۈزىگە ئېتىلغان-دىم، ئۆزۈمنى ھېلىقى قاپقاندا كۆردۈم. ئۇ كېتەر ۋاقتىدا يەنە:

«مەندىن رەھىم تىلىسەڭ، مېنى چاقىرىشنى ئۇنتۇپ قالما» دەپ كۆزدىن غايىب بولدى.

مەن قاپقاندا قاچانغىچە يېتىشىمنى بىلمەيتتىم. بىر كۈنى سەھەر دەھشەتلىك بوران چىقتى. بوراندىن كېيىن بىر توپ قاغا ئۇچۇپ كەلدى. ئاشۇ قاغىلاردىن ئۈچى تو-پېتىن ئايرىلىپ مەن تۇرغان سوقمىنىڭ ئۈستىگە قونۇشتى. ئۇلار:

«بۈگۈنگىچە سەۋر قىلدۇق، ئەمدى رەھىم قىلساق، بىزنىڭ كۆزىمىزگە قادىلىدىغان مىخقا ئايلىنىپ قالامدۇ، بۇنى بىلمەيمىز. ياخشىسى ئۆلتۈرۈۋېتەيلى» دەپ مەس-لىھەتلەشتى. مەن ئۇلارنىڭ گەپ ـ سۆزىدىن ئۇلارنىڭ قا-غا ئەمەس، دىۋە ئىكەنلىكىنى پەملىدىم. ئۇلارنىڭ يەنە بى-رىنىڭ جىنىنى قەستلىگەنلىكىنى بىلىپ، باشقا بىرىنىڭ-مۇ ئۆزۈمگە ئوخشاش بەختسىزلىككە ئۇچراپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، ئۇلارنىڭ ئىشىنى بۇزۇش ئۈچۈن دەھشەتلىك

بىر ۋارقىرىغانىدىم، ئۇلار ئۇچۇپ كەتتى. مەن كۆڭلۈمدە سۆيۈنۈپ كۈتمەكتە بولىمەن، ئۇلار يەنە ئۇچۇپ كېلىپ:

«بىز سىنى ئىزدەپ يۈرەتتۇق، سەن ئۆزۈڭنى ئوبدان ئاشكارىلىدىڭ. سەن كۆشەندە بولمىساڭ، بىز خاتىرجەم ياشايتتۇق. سىنى ئۆلتۈرمىسەك، ئىبلىسنىڭ كۆڭلى سەندىن سوۋۇمايدىغان ئوخشايدۇ» دەپ ئۇلار ماڭا قاغا ھا-لەتتە ھۇجۇم قىلغاچقا، خىرىس قىلىپ يېقىن كەلتۈرمە-دىم. ئۇلار تەڭ كېلەلمەي دىۋە ھالىتىگە كېلىپ، بىرى مېنى چاڭگىلىغا ئېلىپ شۇنداق سىققانىدى، بوغۇلۇپ ئۆلگىلى تاس قالدىم. شۇ چاغدا تاقەت قىلالماي:

«ئىبلىس، ئىبلىس، ئىبلىس» دەپ ۋارقىراپ سايتىد-مەن، شۇ ھامان قارا بوران چىقىپ، ئىبلىس دەھشەتلىك ۋارقىراپ يېتىپ كەلدى. ئالدىمدىكى ئۈچ چىشى دىۋە قاغا ھالىتىگە يېنىپ ئۇچۇشقا تەمشىلىپ تۇرۇشىغا ئىبلىس ئۇلارنى تۇتۇۋېلىپ، بىر ئەپسۇن بىلەن ئۈچ دانە تۇخۇمغا ئايلاندۇرۇپ قوينىغا سېلىۋېلىپ:

«سۆيۈملۈكۈم، سىزگە زەخمەت يەتتىمۇ؟ مېنىڭ ياخ-شىلىقىم بولمىسا، سىز ھايات قالمايتتىڭىز، مېنىڭ تە-لىپىمنى قوبۇل قىلىڭ» دېدى. مەن ھايات قالغان بىلەن بېشىمغا كېلىۋاتقان كۈلپەتلەرنىڭ ھەممىسى شۇ دىۋىنىڭ كاساپىتىدىن بولغاچقا، ئۇنىڭ تەلىپىنى يەنە رەت قىلدىم. ئىبلىس يەنە غەزەپكە كېلىپ:

«خەپ، سېنىڭ پۇشايمان قىلمىغىنىڭنى كۆرەي» دەپ كۆزدىن غايىب بولدى.

مەن قاپقاندا يېتىپلا قالدىم. ئارىدىن قانچىلىك ۋاقىت ئۆتكىنىنى بىلمەيمەن، بىر كۈنى ئىبلىس يەنە پەيدا بولدى. ئۇ مېنىڭ ئالدىمغا كېلىپ:

«قانداق، مېنىڭ تەكلىپىمنى قوبۇل قىلامسەن، قىلمامسەن؟ ئەگەر قوبۇل قىلساڭ، مەن سېنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ جاپا - مۇشەققەتتىن قۇتۇلدۇرىمەن» دېدى.

«مەن ئاتامنىڭ ئالدىغا ئەركىن بېرىپ كېلەلەيمەنمۇ؟» دەپ سورىدىم. ئۇ:

«سەن ئىنسانلار ئارىسىغا كىرسەڭ، يەنە ھېيلە ئىشلىتىپ مېنى قىينايسەن، چۈنكى ئىنسان تولىمۇ ھېيلىگەر. مەن سېنىڭ ئىنسانلار بىلەن ئۇچرىشىشىڭغا قوشۇلمايمەن» دېدى. مەن ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ تەلىپىنى يەنە رەت قىلدىم. ئۇ ماڭا ئاچچىقلىنىپ:

«مەن سېنىڭ بۇ يەردىن قۇتۇلغىنىڭنى بىر كۆرەي» دەپ قولتۇقىدىن بىر تۇتام تۈكنى يۇلۇپ تاشلىغانىدى، تۈكلەر يەرگە چۈشۈپ ھەددى - ھېسابسىز يىلانلارغا ئايلىنىپ ئەتراپىمنى قورشاپ لۆمۈلدەشكە باشلىدى، لېكىن يىلانلار ماڭا قەست قىلىدىغاندەك ئەمەس ئىدى، شۇڭا مەن يىلانلاردىن ئانچە قورقۇپ كەتمىدىم.

بىر كۈنى ھاۋا يەنە تۇتۇلۇپ، ئەتراپ قاراڭغۇلىشىشقا باشلىدى. مەن كۈن يۈزىنى توسۇپ ئۇچۇپ كېلىۋاتقان بىر

توپ قاغىلارنى يەنە كۆردۈم. قاغىلار ئۈچۈپ بېشىمدىن ئۆ-تۈپ كەتكەندە، ئارىدىن يەنە ئۈچ قاغا ئايرىلىپ قېلىپ سوقما بېشىغا قونۇشتى. بۇ چاغدا جىم ياتقان يىلانلار تىك بولۇپ، ئەتراپىمنى قورشىدى. قاغىلار ماڭا ئېتىلغانىدى، يىلانلار قۇيرۇقىنى قامچىدەك پۇلاڭلىتىپ، قاغىلارنىڭ باش - كۆزىگە ئۇرۇپ يىقىن كەلتۈرمىدى. قاغىلارمۇ بوش كەلمىدى، ھەربىر ئېتىلغاندا بىر يىلاننى چاڭگاللىۋېلىپ ھاۋاغا كۆتۈرۈلۈپ چىقىپ، يىلاننىڭ كۆزىنى چوقۇپ يەرگە تاشلىدى. شۇ ھالەتتە قاغا بىلەن يىلانلار ئەتىدىن كەچكىچە ئېلىشتى. ئاخىر قاغىلار ھالسىزلىنىپ قايتىشتى، يىلانلارمۇ باشلىرىنى يەرگە قويۇپ يېتىشتى.

ئەتىسى قاغىلار يەنە كېلىشتى. ئۇلار يىلانلار بىلەن كەچكىچە ئېلىشتى. ئاخىر بىرلا يىلان قالدى. ئۈچ قاغا تەڭلا ئۇنىڭغا ئېتىلغانىدى، يىلان بىر تولغىنىپ قىرىق گەز ئۇزىراپ، قاغىلارنى بوغۇشقا باشلىدى. شۇ چاغدا قا-غىلار بىر دومىلاپ كەسلەنچۈككە ئايلىنىپ، قومۇشلۇققا كىرىپ كۆزدىن غايىب بولدى. ئۇلار شۇنىڭدىن كېيىن قايتا كەلمىدى، يىلانمۇ شۇ ھالەتتە تۇرىۋەردى، ئىبلىسمۇ كەلمىدى. ئۇ يىلان ھېلىقى كۇنى سىلەرنىڭ ئالدىڭلارنى توس-قان يىلان شۇ. شۇ كۇنى مەن جېنىمدىن ئۈمىد ئۈزۈپ نالە قىلىۋاتقاندا، سىزنىڭ مۇبارەك قەدىمىڭىز قومۇشلۇققا يې-تىپ، شاپائەتلىك قولىڭىز مېنى قۇتۇلدۇرۇپ قالدى، — دەپ كەنجى ئوغۇلغا تەشەككۇر ئېيتىپ ئۆز سۆزىنى تۈگىتىپتۇ.

قىزلارنىڭ ئوتتۇرانچىسى نۆۋەتنىڭ ئۆزىگە كەلگەن-لىكىنى بىلىپ، كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەشكە باشلاپتۇ:

— مەن ئاچام ئېيتقاندەك ئالىپ شاھنىڭ ئوتتۇرانچى قىزى. ئاچام تاسادىپىي يوقىلىپ كەتكەن يىلى مەن ئون بەش ياشقا كىرگەنىدىم. ئاچامنىڭ يوقىلىپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ دەسلەپ ھەيران قالدىم، كېيىن قايغۇرۇپ زار - زار يىغلىدىم. شاھ ئاتام بىلەن خانىش ئانام ئاچامنىڭ دەردىدە تۇگىشىپلا كەتكەنىدى. شۇنىڭ بىلەن ئەرلەرگە نىسبەتەن نەپرىتىم ئۇلغايدى، چۈنكى ئاچام بار چاغدا ئۇ-نىڭغا كۆز تىكمىگەن، ئاشىق بولمىغان ئەرلەر ئاز قالغان-دى، ئاچام يوقىلىپ كەتكەندىن كېيىن ئۇنى ئىزدەيدىغان، ئىز - دېرىكىنى ئالىدىغان ئەركەك چىقمىدى. بىزگە كې-لىۋاتقان بۇ دەردلەرگە چىدىماي، مەن ئەر دېگەننىڭ چىرا-يىغا قارىمايمەن، دەپ ئۆزۈمگە قەسەم بەردىم. كېيىن مەن-مۇ سەزمەيلا ئون سەككىز ياشقا توشۇپ قاپتىمەن. ماڭىمۇ ئەلچى كېلىشكە باشلاپتۇ. شاھ ئاتام مېنىڭمۇ ئاچامدەك پالاكەتكە ئۇچراپ قېلىشىمدىن ئەنسىرەپ، مېنى ياتلىق قىلىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ ئالدىمغا كىرىپتۇ، مەن ئاتامغا ئۆز كۆڭلۈمدىكىنى ئېيتتىم، لېكىن ئاتام مېنىڭ گېپىم-گە قوشۇلماي، نەسىھەت قىلىپ تۇرۇۋالدى. مەن ئاتامنىڭ دەردىنى بىلگەچكە، كۆڭلىنى ياندۇرماسلىق ئۈچۈن بىر شەرت بىلەن ياتلىق بولۇشقا قوشۇلدۇم. ئۇ شەرتىم: كىم-كى يوقىلىپ كەتكەن ئاچامنى تېپىپ كەلسە، شۇنىڭ بىلەن

توي قىلىش ئىدى.
ئاتام بۇ شەرتىمنى
ئاڭلاپ دەسلەپ قو-
شۇلمىدى، كېيىن
ماقۇل بولدى. ئۇ بۇ
شەرتنى ئەلچىلەرگە
يەتكۈزمەكچى بولۇپ
چىقىپ كەتكەندى، كەينىدىنلا ھۇجرامنىڭ تۈڭلۈكىدە بىر ھۇۋقۇش پەيدا بولدى. مەن ئۇنىڭدىن قورقۇپ تۇراتتىم، ئۇ زۇۋانغا كىرىپ:

«ئاچاڭنى مەندىن باشقا ھېچكىم تېپىپ بېرەلمەيدۇ. مەن سېنى ئاچاڭنىڭ يېنىغا ئاپىراي» دېدى. مەن ئۇنىمىدىم. ئۇ:

«ئەگەر مەن بىلەن بىرىشقا ئۇنىمىساڭ، ئاتاڭنىڭ ئوردا ـ تەختلىرىنى كۇمپەيكۇم قىلىپ، شەھىرىنى مازار-لىققا ئايلاندۇرۇۋېتىمەن» دەپ قورقۇتتى ھەم ھۇجرامنىڭ ئۆگزىسىگە قاراپ بىر ‹سۇف› دېگەندى، ئۆگزە ئېچىلىپ كەتتى. مەن بۇنى كۆرۈپ ئۇنىڭ دېگىنىنى قىلىدىغانلىقىغا ئىشىنىپ، ئاتا ـ ئانامنىڭ ئۆلۈپ كېتىشىدىن ئەن-سىرەپ ھۇۋقۇش بىلەن بىرىشقا ماقۇل بولدۇم. ئاغزىمدىن ماقۇللۇق چىققان ھامان ھۇۋقۇش گەجگەمگە چاڭگال سې-لىپلا مېنى ئېلىپ ماڭدى. مەنمۇ ھۇۋقۇشتەك كىچىكلەپ كەتكەندىم. ئۇ ئۇچۇپ كېتىۋېتىپ ماڭا بىر قومۇشلۇقنى

كۆرسەتتى، مەن قومۇشلۇققا قارىدىم. ئۇ ماڭا شۇ قو-مۇشلۇقتىكى ئەسكى سوقما تۇۋىدە يىلانلارنىڭ ئارىسىدا ياتقان بىر مۇشۇكنى كۆرسىتىپ:

«ئاشۇ سىنىڭ ئاچاڭ» دېدى. مەن ئاچامنىڭ بۇ هالغا چۈشۈپ قالغانلىقىغا ئىشەنمىگەنىدىم، ئۇ شۇ هامان ئاچام-نى ئەسلىدىكى سۈرەتتە كۆرسەتتى. مەن ئاچامنى كۆرۈپ، ئۆزۈمنىڭ ئالدانغانلىقىمنى بىلدىم. ئۇ مېنى ئۆز ماكانىغا ئېلىپ باردى، ئاندىن دېۋە هالىتىگە يېنىپ:

«مەن ئىبلىس دېۋە، ئۈچ يىل ئىلگىرى ئاچاڭنى ئە-كېلىپ خوتۇن قىلىشقا نىيەت قىلغانىدىم، ئۇ تەكلىپىمنى رەت قىلىپ، مېنى ئالدىغانلىقى ئۈچۈن جاجىسىنى تار-تىۋاتقانلىقىنى ئۆز كۆزۈڭ بىلەن كۆردۈڭ. ئۇ هازىرغىچە سۆزىدىن يانمىدى. سەن تەلىپىمنى قوبۇل قىلساڭ ياخشى-لىققا ئېرىشىسەن» دېدى.

مەن ئۇنىڭ ئاچامغا قىلغانلىرىنى ئويلاپ، ماڭىمۇ ياخشىلىق كەلمەيدىغانلىقىنى بىلىپ، ئۇنىڭ تەلىپىنى رەت قىلدىم. ئۇ دەرغەزەپكە كېلىپ يۈزۈمگە بىر كاچات سالدى، مەن بىر دومىلاپ تۇلۇمچاشقانغا ئايلىنىپ قالدىم. مەن تاشقىرىغا قاچتىم. ئۇ مېنى قوغلاپ يايلاققا بارغاندا يېتە-شىۋېلىپ تاشقا باستۇرۇپ قويۇپ:

«سەن بۇ يەردىن قۇتۇلۇپ كېتىمەن دەپ خىيال قىل-ما، بۇ يەرگە ئادەمزات تۇرماق، ئىنسۇجىنمۇ ئاياغ باسال-مايدۇ» دەپ قوينىدىن بىر چاڭگال پىتنى چىقىرىپ چاچقا-

ندى، پىتلار ئاستا - ئاستا چوڭىيىپ بۆرىگە ئايلاندى. بۆرىلەر ئەتراپىمنى قورشاپ خىرىس قىلىشىپ ياتتى. بىر كۈنى ئۈچ قاغا ئۇچۇپ كەلدى. ئۇلار ماڭا قەست قىلماقچى بولۇپ تاش ئۈستىگە قونغانىدى، بۆرىلەر ئۇلارغا ھۇجۇم قىلدى. دەسلەپ بۆرىلەر قاغىلارغا ئارام بەرمىدى، كېيىن قاغىلار ئۈچى بىرلىشىپ بىر بۆرىگە ئايلىنىپ، بۆرىلەرگە ئۆزىنى ئاتقانىدى، بۆرىلەر دەسلەپ بىر - بىرىگە قارىشىپ تۇردى، كېيىن ئۆزئارا بوغۇشۇشقا باشلىدى، شۇ بوغۇشقىنىچە كېچە - كۈندۈز توختىماي بوغۇشتى. ئۇلار شۇنداق بوغۇشۇپ، ئاخىر ئىككىلا بۆرە قالدى. ئۇ ئىككى بۆرە يەنە بوغۇشۇشقا باشلىدى. ئاخىر بۆرىلەرنىڭ بىرى ھالسىزلىنىپ يىقىلىپ چۈشۈپ، بېشى يەرگە تېگىشى بىلەن يەنە ئۈچ قاغىغا ئايلىنىپ ئۇچۇپ كەتتى. شۇنىڭدىن بېرى مەن تاش ئاستىغا بەند بولدۇم، ساق قالغان بىر بۆرە مېنى قوغداپ بىر قەدەممۇ نېرى كەتمىدى. ئۇ ھېلىقى كۈنى سىلەر يوقاتقان بۆرە شۇ، — دەپ ئۆز سۆزىنى تۈگىتىپتۇ. يىگىتلەر ئۇنىڭ ھالىغا ئېچىنىشىپتۇ.

قىزلارنىڭ كەنجىسى ئەمدى نۆۋەتنىڭ ئۆزىگە كەلگەنلىكىنى بىلىپ:

— ئىككى ئاچام ئاشۇنداق تاسادىپىي يوقىلىپ كەتتى. ئۇلارنى تېپىپ كېلىشكە بىرەر ئوغۇل بالا مەيدىسىگە ئۇرۇپ چىقمىدى. شاھ ئاتام، خانىش ئانام ئىككى ئاچامنىڭ دەردىدە ھەسرەت چېكىپ تۈگىشىپ كەتتى. مەن ئاتا - ئا-

نامىنىڭ ھالىغا قاراپ چىدىماي قالدىم. ئۇلارغا ئېچىنىپ، ئىككى ئاچامنى تېپىپ كېلىش نىيىتىگە كەلدىم. مەن بۇ ئويۇمنى شاھ ئاتامغا ئېيتقانىدىم، ئۇ:

«مەن ئىككى ئاچاڭدىن ئايرىلىپ بۇ ھالغا چۈشۈپ قالدىم. سەن بولساڭمۇ يېنىمدىن نېرى بولماي كۆڭلۈمگە ئارام بەر. سەنمۇ كەتسەڭ، مېنىڭ بۇ جاھاندا ياشىغۇچىلىكىم قالمايدۇ» دەپ تەلىپىمنى رەت قىلدى، لېكىن مەنمۇ ئۆز سۆزۈمدە چىڭ تۇرۇۋالدىم. ئاخىر شاھ ئاتام تەلىپىمگە قوشۇلدى، ئۇ قان - قان يىغلاپ تۇرۇپ، ماڭا ئامانلىق تىلەپ دۇئا قىلدى. مەن ئاتا - ئانام بىلەن خوشلىشىپ، ئالدىن تەييارلاپ قويغان ئوغۇل باللارنىڭ كىيىمىنى كىيىپ سەپەرگە چىقتىم. ئۈچ كۈن يول يۈرگەندە، كەينىمدىن بىر كارۋان يېتىپ كەلدى. كارۋان بېشى يەتمىش ياشتىن ھالقىغان بىر بوۋاي ئىكەن. بوۋايغا سالام بەردىم. بوۋاي سالىمىمنى ئىلىك ئېلىپ:

«ئەي ئوغلۇم، سەپىرىڭ قايان؟ » دەپ مەندىن ھال - ئەھۋال سورىدى. مەن ئۆز ھالىمنى، سەپەر قىلىش مەقسىتىمنى سۆزلەپ بەرگەندىن كېيىن، بوۋاي ئېغىر بىر تىنىپ:

«ئوغلۇم، مۇشكۈل سەپەرگە چىقىپسەن. مۇرادىڭ ھاسىل بولغاي. لېكىن، سەن ئىككى ئاچاڭنى ئىنسانلار ئارىسىدىن تاپالمايسەن، شۇڭا نىشانىڭنى ئۆزگەرت، ئىككى ئاچاڭنى چۆل - جەزىرىدىن ئىزدە» دەپ يول كۆرسەتتى.

64

مەن بوۋاينىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، خوشلىشىپ چۆل ـ جەزى-
رىگە قاراپ ماڭدىم. بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن كەينىمگە
قارىسام، كارۋاننىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيدۇ. بۇنىڭدىن بىر
ھېكمەتنى ھېس قىلىپ، يولۇمنى داۋاملاشتۇردۇم. يەتتە
كېچە ـ كۈندۈز يول يۈرگەندە چەكسىز بىر قۇملۇققا دۇچ
كەلدىم. قۇملۇقتا يا بىر تال گىياھ، يا بىرەر جانلىق كۆ-
رۈنمەيتتى. مەن كەينىمگە قارىدىم، كەينىم كۆز يەتكۈسىز
چۆل ـ جەزىرە، ئالدىم بىپايان قۇملۇق. مەن بۇ قۇملۇقتا
بىر كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن ئېلىۋالغان ئوزۇق، سۇ-
يۇم تۈگىدى. ئىككىنچى كۈنى لېۋىمنى چىشلەپ ماڭدىم.
ئۈچىنچى كۈنى ئۇسساپ لەۋلىرىم قۇرۇپ، تامىقىم چاپلى-
شىپ، قورسىقىم ئېچىپ، كۆزۈم قاراڭغۇلىشىپ يىقىلىپ
چۈشتۇم. بىر چاغدا قۇلىقىمغا بىر ئاۋاز كىردى. كۆزۈمنى
ئاچسام، ئۈستۈمدە ئىككى سومۇرغ ئەگىپ يۈرىدۇ. ئۇلارغا
تەلمۈرۈپ قارىدىم، ئۇلار بىرنەرسە تاشلىدى. يېنىمغا بىر

قاپاق بىلەن بىر داستىخان چۈشتى، قاپاقتا سۇ، داستىخاندا ھورى كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان تۇرلۇك يېمەكلىكلەر بار ئىكەن. مەن ئۇسسۇزلۇقنى ئىچىپ، قورسىقىمنى تولۇپ يولۇمنى داۋاملاشتۇردۇم. قاپاقنى مۈرەمگە سىلىپ، داستىخاننى قولتۇقۇمغا قىسىپ ماڭدىم. قۇملۇقتىن چىقىپ كەتكۈچە قاپاقتا سۇ، داستىخاندا تائام تۈگەپ قالمىدى. قاپاق، داستىخاننىڭ ھىممىتىدە بىپايان قۇملۇقنى قىرىق بىر كېچە - كۈندۈز يۈرۈپ تۈگەتتىم. قۇملۇقتىن چىقىپ بىرئاز يۈرۈپلا مېنى ئۇيقۇ باستى. مەن داستىخاننى بېشىمغا قويۇپ، قاپاقنى قۇچاقلاپ ئۇخلاپ قاپتىمەن. بىر چاغدا بوراننىڭ ئىسقىرتقان ئاۋازىدىن چۆچۈپ ئويغانسام، قاپاق بىلەن داستىخان يوق تۇرىدۇ. ئەتراپنى ئىزدىدىم، بىراق تاپالمىدىم. ئۇ نەرسىلەردىن ئۈمىدىمنى ئۈزۈپ، يەنە يولنى داۋاملاشتۇردۇم. بىر چاغدا شامال چىقىپ، بىرنەرسىنىڭ ئاۋازى كەلگەندەك بولدى. ئەتراپىمغا قاراپ، ئاۋاز چىققان نەرسىنى ئىزدىدىم. ئۇ، ئۈچ پەرىزاتنىڭ ئاۋازى ئىكەن. ئۇلار ئۇچۇپ بېشىمغا كېلىپ توختاپ، مەندىن ئەھۋال سورىدى. مەن ئۆز ھالىمنى بايان قىلدىم. ئۇلار ئەھۋالىمنى بىلىپ:

«سېنىڭ ئىككى ئاچاڭ ئىبلىس دىۋىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدى. بىز سېنى شۇ يەرگە ئاپىرىپ قويايلى» دېدى. مەن ماقۇل بولدۇم. ئۇلار:

«قولۇڭنى سۇن» دېدى. مەن قولۇمنى سۇنغانىدىم،

ئۇلار قولۇمنى تۇتۇپلا قاقاقلاپ كۈلۈشتى. قارىسام، ئۇلار پەرىزاتتىن قاغىغا ئايلىنىپ قاپتۇ. ئۆزۈمنىڭ ئالدانغانلىقىمنى بىلىپ زار - زار يىغلىدىم، لېكىن ئۇلار پەرۋا قىلمىدى. ئۇلار ئۇچۇپ مېنى بىر ئورمانغا ئېلىپ بېرىشتى. ئۇلار ئەسلي ئىبلىس دىۋىنىڭ خوتۇنلىرى ئىكەن. ئىبلىس دىۋە ئاچىلىرىمنى ئېلىپ بارغان كۈندىن باشلاپ ئۇلارغا قارىماس بولۇۋالغاچقا، ئۇلار ئاچىلىرىمدىن رايىنى قايتۇرۇشقا ھەرىكەت قىلىۋاتقانىكەن. شۇڭا، ئۇلار ئىبلىس دىۋە ئۇخلاپ قالغاندا، خۇپىيانە چىقىپ مېنى ئىبلىس دىۋىنىڭ كۆزىگە كۆرسەتمەسلىك ئۈچۈن ئورمانلىققا ئەكەلگەنىكەن. ئۇلار ئىبلىس دىۋىنىڭ شىكايىتىنى قىلىپ:

«ئىبلىس ئۇخلاپ قالغاندا ئۇنىڭ ھەممە سېھىرلىرى ئاجىزلاپ كېتىدۇ، بولمىسا ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇش مۇمكىن ئەمەس» دېيىشىگە دەھشەتلىك قارا بوران چىقىپ، كەينىدىنلا بىر قارا دىۋە پەيدا بولدى. ئۇ دىۋە ئۈچ قاغىنى تۇتۇۋېلىپ:

«شۇنچە ۋاقىتتىن بېرى قىلغانلىرىڭلارنى كەچۈرگىنىمنىڭ گۇناھىغا سىرىمنى ئىنسانغا ئاشكارىلىدىڭلار، ئەمدى ئۆزۈڭلارنىڭ جاجىسىنى تارتىسىلەر» دەپ ئۇلارنى بىر ئۇرۇپ، بىرىنى يولۋاس، بىرىنى دۆ، بىرىنى تورغا ئايلاندۇرۇپ قويدى. تورنى ئىككى دەرەخكە تارتتى، دۆنى بىر پۈۋلەپ تورغا چاپلاپ قويدى، يولۋاسنى قارانچۇق قىلدى. شۇ چاغدا ئۇ ماڭا قاراپ:

«سەن مېنىڭ سىرىمنى بىلىپ بولدۇڭ، شۇڭا سېنىڭدىن ماڭا ياخشىلىق كەلمەيدۇ. سىرىمنى بىلىپ قالغانلىقىڭ ئۈچۈن سەنمۇ ئۆز جاجاڭنى تارت ! » دەپ ماڭا قاراپ بىر ئۇرگەندى، مەن ھەسەل ھەرىسىگە ئايلىنىپ قالدىم. مەن ئۇچۇپ كەتمەكچى بولغانىدىم، ئۇ بىر پۇۋلەپ مېنى تورغا چاپلاشتۇرۇپ قويدى. شۇنىڭدىن باشلاپ ئاشۇ توردا تۇردۇم. قانچە كۈن تۇرغانلىقىمنى بىلمەيمەن. ئاشۇ كۈنى ھېلىقى دۆ توردىن ئاجراپ مېنى يېپىشكە ھەرىكەت قىلىدى. بۇنىڭدىن ئىبلىسنىڭ ئۇخلاپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدىم. مەنمۇ توردىن قۇتۇلۇپ ئۇچۇپ كېتىشكە ھەرىكەت قىلدىم. مەن تەۋرىنىشىمگە دۆنىڭ ھەرىكىتى تېزلەشتى، ھەرقانچە قىلىپمۇ توردىن ئاجراپ چىقالمىدىم. شۇ چاغدا مەن قورقۇپ يىغلاپ سالدىم، بىر چاغدا بىر ئادەمزاتنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تېخىمۇ نالە قىلىشقا باشلىدىم. قالغان ئىشلارنى ئۆزۈڭلار كۆردۈڭلار، — دەپ كىچىك مەلىكە سۆزىنى تۈگىتىپتۇ.

ئوغۇللار بۇ ئۈچ مەلىكىنىڭ ئەھۋالىنى بىلگەندىن كېيىن، ئۇلاردىن:

— ئەمدى سىلەر قانداق قىلماقچى؟ — دەپ سوراپتۇ. قىزلار بىر - بىرىگە قارىشىپ، تەڭلا:

— سىلەر بىلەن بىرگە قايتىمىز، — دەپتۇ.

ئوغۇللار قىزلارنى ئېلىپ خۇشال ھالدا يۇرتىغا قايتىشىپتۇ. زۇمرەت شاھقا ئەڭگۈشتەرنى تاپشۇرۇپ بېرىپتۇ.

زۇمرەت شاھ ئەڭگۈشتەرنى كۆرۈپ چەكسىز خۇشاللىقتا
تولۇپ، پۈتۈن يۇرتتا كاتتا توي قىلىپ، ئۈچ ئوغۇلنى
تۆردە ئولتۇرغۇزۇپتۇ. ئوغۇللارنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئۈچ
مەلىكىنى كۆرۈپ، نېمە ئەھۋال ئىكەنلىكىنى سوراپتۇ.
ئوغۇللار بولغان ئەھۋالنى زۇمرەت شاھقا سۆزلەپ بېرىپ-
تۇ. زۇمرەت شاھ دەرھال ئالىپ شاھقا خەۋەرچى ماڭدۇ-
رۇپتۇ. خەۋەرچى ئالىپ شاھقا بۇ خۇش خەۋەرنى يەتكۈزۈپ-
تۇ. ئالىپ شاھ خەۋەرچىگە نۇرغۇن سۆيۈنچە بېرىپتۇ ۋە
ئوردا ئىشلىرىنى ۋەزىرگە تاپشۇرۇپ، خەۋەرچى بىلەن
بىرگە سەپەرگە چىقىپتۇ. ئۇ زۇمرەت شاھنىڭ مەملىكىتى-
گە كېلىپ كاتتا توي قىلىپ، ئۈچ قىزنى ئۈچ ئوغۇلغا
نىكاھلاپ بېرىپتۇ. زۇمرەت شاھمۇ ئۆز ۋەدىسىگە ئەمەل
قىلىپ، تەختىنى ئۇلارغا ئۆتۈنۈپ بېرىپتۇ. كەنجى ئوغۇل
پادىشاھ بوپتۇ. چوڭ ئاكىسى ئوڭ قول ۋەزىر، كىچىك ئا-
كىسى سول قول ۋەزىر بولۇپ، يۇرتنى ئادىل سوراپتۇ.
خاسىيەتلىك ئەڭگۈشتەرنىڭ خىسلىتىدە بۇ يۇرت قايتا گۈللىنىپ، ئەل باياشات، خا-
تىرجەم ياشاشقا باشلاپتۇ.

ئەتىرگۈل پەرى

ئۆتكەن زاماندا بىر جۈپ ئاچا - سىڭىل ياشىغانىكەن. ئۇلار بىر - بىرىگە كۆيۈنۈپ كۈن كەچۈرىدىكەن. سىڭلىسى ساھىبجامال، ئاچىسى ئىنتايىن سەت، كۆرۈمسىز ئىكەن. ئاچىسى ئۆزىنىڭ سەتلىكىدىن بەكمۇ ئازابلىنىدىكەن، سىڭلىسىمۇ دائىم ئاچىسىنىڭ غېمىنى يەپ، كۆڭلىنىڭ ھېچ ئارامى يوق ئىكەن. ئۇ ئاچىسىدىن يوشۇرۇنچە تەرەپ - تەرەپكە قاتراپ يۈرۈپ، سەتنى چىرايلىق قىلىدىغان خىسلەتلىك شىپالىق دورىنى سۈرۈشتە قىلىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، سىڭلىسى مىڭ چاقىرىم يىراقلىقتىكى بىر ئەتىرگۈللۈك باغدا سەتنى چىرايلىق قىلىدىغان بىر پەرىنىڭ بارلىقىنى ئۇقۇپ قاپتۇ - دە، دەرھال باغنى ئىزدەپ يولغا چىقىپتۇ. ئەتىرگۈللۈك باغقا بارغۇچە ئۇنىڭ تارتمىغان جەبىر - جاپاسى قالماپتۇ. ھېچ ھالى قالمىغاندا، ئاخىر بۇ باغنى تېپىپتۇ. ئۇ پەرىگە ئۆزىنىڭ بۇ يەرگە كېلىش مەقسىتىنى ئېيتىپتۇ. پەرى ئۇنىڭغا: «ئۆ-

زوڭنىڭ قېنى بىلەن ئاق ئەتىرگۈلنى بوياپ ئاچاڭنىڭ
بېشىغا قادىساڭ، ئاچاڭ شۇ هامان بىر ساھىبجامالغا ئاي-
لىنىدۇ، بىراق سەن سەت، كۆرۈمسىز بىر قىزغا ئايلىنىپ
قالىسەن» دەپتۇ. بۇ چاغدا ئۇ قىلچە ئىككىلەنمەستىن ئۆ-
زىنىڭ ئىسسىق قېنى بىلەن ئاق ئەتىرگۈلنى بوياپ قىزىل
ئەتىرگۈلگە ئايلاندۇرۇپ ئېلىپ ئۆيگە قايتىپتۇ.

ئۇ، سەت بولۇپ قالغانلىقىمنى ئاچام كۆرۈپ ئازابلان-
مىسۇن، دەپ، ياغلىقى بىلەن يۈزىنى ئېتىۋېلىپ، قىزىل
ئەتىرگۈلنى ئاچىسىنىڭ بېشىغا قاداپتۇ. ئاچىسى ئىشىك
ئالدىدىكى بۇلاق بويىغا بېرىپ سۇغا قارىغانىكەن، ئۆزىنىڭ
ھەقىقەتەن ساھىبجامال
قىزغا ئايلانغانلىقىنى كۆ-
رۈپتۇ. شۇ چاغدا بىر مە-
يىن شامال كېلىپ سىڭ-
لىسىنىڭ يۈزىدىكى ياغ-
لىقنى قايرىۋېتىپتۇ. ئا-
چىسى قارىسا، سىڭلىسى
تېخىمۇ گۈزەللىشىپ
كەتكەنىكەن. بۇ چاغدا ئە-
تىرگۈل پەرى پەيدا بو-
لۇپ، ئۇنىڭغا: «مەن سېنى
سىناپ بېقىش ئۈچۈنلا
شۇنداق دېگەنىدىم» دەپتۇ.

Document generated by Anna’s Archive around 2023-2024 as part of the DuXiu collection (https://annas-blog.org/duxiu-exclusive.html).

Images have been losslessly embedded. Information about the original file can be found in PDF attachments. Some stats (more in the PDF attachments):
{
"filename": "5puy5puy5bCU5aiDIOe7tOWQvuWwlOaWh180MDIwOTg4OC56aXA=",
"filename_decoded": "\u66f2\u66f2\u5c14\u5a03 \u7ef4\u543e\u5c14\u6587_40209888.zip",
"filesize": 26500811,
"md5": "8c1c382eb2b1c941a817ab68ea9bde65",
"header_md5": "614bc6ea949057e5b7161fe464b03eac",
"sha1": "5c0c44365bf7ed7836552ab8bc1baeba4c3e3e12",
"sha256": "67bd27abe385b5fa312342c36d1063ff8ff6926d353f5ab65f560b2c4e54fc41",
"crc32": 709317867,
"zip_password": "",
"uncompressed_size": 28321700,
"pdg_dir_name": "\u255f\u00b7\u255f\u00b7\u2562\u221a\u2550\u2590\u256c\u00bc\u256c\u00df\u2562\u221a\u256c\u2500_40209888",
"pdg_main_pages_found": 71,
"pdg_main_pages_max": 71,
"total_pages": 80,
"total_pixels": 313629840,
"pdf_generation_missing_pages": false
}